

hic secutus, sic loquitur, sic facit omnia sua, sicut in die iudicii de his Deo iudici respondere, et exigenti rationem reddere cogitat et destinat, uti sapienter monet S. Gregorius, hom. 1 in *Evang.*: «Illum ergo diem, ait, fratres charissimi, tota intentione cogitate, vitam corrigite, mores mutate, mala tentantia resistendo vincite, perpetrata autem libetis punire: adventum namque aeterni iudicii tanto severiores quandoque videbitis, quanto nunc districtiorem ejus timendo prevenitis.»

13. IUDICIUM SINE SINE MISERICORDIA (supple. erit) ILLI QUI NOⁿ HABET MISERICORDIAM. — Hæc apte præcedentibus coherens. Dixerat enim Jacobus sic nos loqui, sic nos facere debere omnia, ut nemper memores iudicii divini illud nobis conciliemus, itaque benignum et propitium experiamur. Jam docet modum illud conciliandi, esse misericordiam juxta promissum Christi: «Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, *Matth.* v. 7. Ex adverso enim qui non facit misericordiam, experietur illud rigidum, et sine misericordia, » id est immisericos. Sub iudicio intellige metonymice ipsam damnationem, quæ iudicio divino impiis et immisericordibus infligetur, *Matth.* cap. xxv, 42. Idem docet Christus parabola illa servi immisericordis, cui herus omne debitum decem millium talentorum jam condonatum revocavit, eo quod conservo suo nolisset condonare centum denarios, *Matth.* xviii, 34. Græce est elegans paronomasia: ἡ ἡμέρα κρίσεως ἀδελφές τῆς ἡμετέρας ἐλεησε. *q. d.* Immisericos et crudele iudicium subibit crudelis et immisericos. Causam dat S. Gregorius, hom. 13 in *Evang.*: «Pensate, ait, fratres, quia conclusit pietas Dei duritiam nostram: non est jam quid homo excusationis inveniat. Deus despicitur et expectat: contemni se videt, et revocat: injuriam de contemptu suo suscipit, et tamen quandoque revertentibus etiam premia promittit: ideoque postquam Jacobus dixit misericordiam superexaltare iudicium, recte addidit iudicium districtum subiturnum eum, qui hæc ineffabilem misericordiam non fuerit imitatus.» Qui ergo non facit misericordiam in egenos, excludit a se Dei misericordiam, ait Cæcumenius.

SUPEREXALTAT AUTEM MISERICORDIA IUDICIUM. — Potest accipi hic misericordia, vel divina, vel humana. De divina multi cum S. Gregorio jam citato accipiunt, *q. d.* Misericordia Dei superat Dei iustitiam et iudicium, quia Dei proprium est misereri et parcere. Unde lapsa genere humano peccante Adamo, cum iudicium vellet omnes punire et damnare, occurrit vitæque misericordia, decernens ut homo redimeretur per Verbi incarnationem et passionem. Licet enim in Deo omnia attributa sint æqualia, ac tanta sit iustitia, quanta misericordia, tamen magis ipse utitur et exercet misericordiam, quam iustitiam. Nam, ut ait Psaltes, *Psal.* cxlvii, 9, «miserationes ejus (Dei) super omnia opera ejus.» Unde et misericordia Dei impiis

punit citra condignum, et pios præmiat ultra condignum, ut habet communis Scholasticorum sententia.

Hinc aliqui apud Bedam sic exponunt, *q. d.* Plures per Dei misericordiam salvantur, nimirum qui fecerunt misericordiam, quam per iudicium damnantur; plures sunt electi quam reprobi. Hoc in angelis verum est: plures enim steterunt, quam ceciderint; unde *Apoc.* xii, 4, dicitur draco traxisse tantum tertiam partem stellarum, id est angelorum, mystica: nam alius literalis ejus loci est sensus, uti ibidem dicam.

In hominibus falsum est. Certum enim est longa majorem hominum partem damnari, si omnes omnino, etiam Gentiles, Saracenos et hæreticos comprehendas. At, si tribus hæc excipias solos Catholicos accipias, censent nonnulli plures ex eis salvari, non modo parvulos (hi enim omnes pene salvantur, cum omnes pene baptizantur), sed et adultos, eo quod plerique omnes in fine vite suscipiant sancta Sacramenta, quibus peccata omnia expiant, itaque expiati in statu gratiæ et salutis decedunt. Favet parabola nuptiarum regni cælestis, a quibus unus solus ex invitatis exclusus fuit, eo quod non haberet vestem nuptialem, *Matth.* xxii, 12: ubi unus ille representat totam multitudinem reproborum. Ita ex Silvestro Franciscus Suarez, *De Deo trino et uno*, lib. VI, cap. iii.

Verum ex adverso plures ex Christianis adultis damnari quam salvari, suadere videtur ratio et auctoritas. Ratio, *prima*, quæ a longe plures fuerit damnati tam in statu legis nature, utpote in quo omnes perierunt per diluvium, ex quo solus Noe justus cum suis filiis eorumque uxoriibus evasit, quam in statu legis Mosaicæ, utpote in quo omnes egressi ex Ægypto, puta sexcenta hominum millia et amplius, ob murmur et peccata perierunt in deserto, tantumque duo, puta Josue et Caleb, ingressi sunt terram promissam; filii autem pereuntium qui ingressi sunt eandem, non fuerit meliores parentibus; multi etiam Christiani iis non sunt meliores. *Secunda*, quia longe major pars Christianorum vivit in statu peccati mortalis: juxta regulam autem S. Augustini, sicut quis vixit, ita et moritur, ut raro qui male vixit, bene moriatur, et vice versa. *Dices*: Omnes suscipiunt S. Sacramenta in fine vite. Respondeo, non omnes: nam multi in præliis, navibus, montibus, pagis, etc., moriuntur sine Sacramentis. Rursus ex iis, qui ea suscipiunt, multi ea male suscipiunt, ac proinde peccata non expiant: multi enim laborant ignorantia crassa articulo- rum fidei, quos explicitæ scire et credere tenentur, æque ac Sacramentorum; ac præsertim ignorant efficaciter propositum abstinenti a peccatis requirit ut quis sit capax absolutionis, et nesciunt quam fortis et constans resolutio animi requiratur ut propositum censeatur esse absolutum et efficaciter. Alii esto sciant necessaria salutis, tamen

vivunt incurii suæ salutis, toti intenti colligendis divitiis et dignitatibus, fabricandis domibus, hortis, vineis, etc., ut raro, vel nunquam de Deo et vita æterna, deque conscientia sua cogitent nisi in Paschate, idque idcirco tantum quia coguntur præcepto Ecclesiæ confiteri et communicare; peracto Paschate, illico ad res terrenas redeunt, hisque se immergunt, imo obrunt. Alii irretiti sunt usuris, simoniis, bonis injustis quæ restituere nolunt. Alii habent pellices, vel obscenes amoribus sunt impliciti, ut iis se expedire nequeant, quia serio se expedire nolunt. Alii fovent lites, rixas et odia immortalia. Denique multi esto sciant propositum efficaciter requiri ad absolutionem, tamen illud procurare et habere non satagunt, sed habere se simulant, imo sibi ipsis falso persuadent. Est enim propositum hoc serium res ardua, sublimis et difficilis: multi autem nolunt vin sibi adhibere, et ad rem tam arduam totis viribus committi, præsertim in morbo et articulo mortis, cum ratio, iudicium, sensus et vires hominis debilitantur et sopiuntur: unde ex habitu lot annorum in morte formant tale quale solent in Paschate, scilicet superficiale, verbale et inefficax.

Hæc enim justa animadversione punitur peccator, ut qui vivens oblitus est Dei, moriens oblitiscatur sui, ait S. Gregorius et S. Augustinus, lib. III *De Libero arbitrio*. Illa est pena peccati iustissima, ut qui rectum facere cum posset, nolit, amittat posse cum velit. Porro multos cavere hoc serio propositum colligitur ex variis indiciis. *Primum* est, quod hoc propositum obiter amel eliciant in Paschate ad hoc ut confiteantur, quia ad hoc a Pastoribus coguntur: unde hoc propositum magis extortum est et coactum, quam liberum et spontaneum: hinc mox a Paschate et confessione ad suas cupiditates, vitia et scelera redeunt, ut multi redeunt ad eadem post confessionem in periculo mortis præactam, si periculum hoc evadant et revalescant: qui reditus signum est illud propositum fuisse coactum, et metu mortis extortum, non sincerum et serium.

Secundum, quia multi malos habent habitus i ebriandi se, fornicandi, etc., rixandi, pejerandi, nã aliedicendi quos deponere nolunt, aut si volunt, non adhibent remedia ad rem tam inolitam deficiendam necessaria. Povero, præ reliquis vitiiis passim in hominibus dominantur luxuria et superbia: hæc duo potentissima sunt implentque infernum.

Tertium, quia multi habent principia peccati ut vitiosa, propositum huic directe contraria, in quibus a puero enutriuntur, adolescunt et vivunt, v. g. injuriam tibi et tuis factam talione esse vindicandam: ingloriam, vilem et infamem esse qui id non faciat; duellum si offeratur esse acceptandum, ne honor perdat; in conviviis nullibet ad æquales haustus propinanti esse reponendum, ideoque inebriandum: ante omnia

consulendum esse statu, proventus, ramiffiæ; ut statum, honoremque retinas vel augeas, omni modo entendum; nec curandas leges Ecclesiæ, vel Dei, si obstant; vitam et fortunas tuendas esse præ omnibus, etiam cum dispendio legis Dei; non esse tolerandas ingnomias, calumnias, verbera, sed par pari referendum. Hæc autem dictamina et principia data occasione sæpius actu cogitant, destinant, confirmant, ac nunquam deponunt, ne in confessione quidem, aden ut, si a Confessario de iis præcise rogentur, respondeant se in iis perstituros: quis, ubi agitur de honore, lucro aut commodò, non curant conscientiam, nec Deum, nec infernum. Porro hæc proposita habitualiter, imo virtualiter semper in iis manentia ex diametro repugnant propositio serio cavendi omnia peccata, Beique legibus per omnia obediendi: atque Condonatoris sæpe hæc non docent, non explicant, non inculcant, sed communem tramitem explicandi evangelia sequuntur, peccatoribus commendant passionem Christi, misericordiam Dei, largitionem elemosynarum, et cultum B. Virginis, quod illa sui cultores non sinat perire, nec descedant ad vita huic illive loco propria, ut contra ea tonent et fulminent, eaque extirpent: unde urbes et populi manent in iisdem malis legibus, consuetudinibus, propositis, vitiis, nec ullum, vel æquum ex concionibus omnibus fructum referunt. Mutent ergo modum concionandi, si Deo, conscientie, Ecclesiæ et auditoribus consulere satagunt, ut conscientias feriant, ex iisque omne malum semen, quod in tali loco grassari sciunt, stirpibus evellant.

Quartum, esto aliqui in morte confidentes concipiant verum propositum, tamen post confessionem, si pluribus diebus, ut fit, decumbant, recurrit memoria pristinarum cupiditatum, qua animus iis se passere solitum, ad consensus flectunt, ut in pravam cogitationem et delectationem morosam præteritæ et solitæ voluptatis illicite consentiat: præsertim quia demon tunc eandem menti obijcere et refricare solet, gravissimeque hominem tentare in ultimo illo duello, adeoque in ipso agone, quo anima et corpore migrat; permittit enim id demoni Deus iusto iudicio in peccatum scelerum et negligentia, qua sani et vegeti cupiditates illas mortificare non curant, sed eis indulserunt quasi equus et mulus: quare tunc multi succumbunt et pereunt, cujus rei plura funesta exstant exempla. Vere enim dixit noster R. P. Franciscus Villanova, uti refert P. Sacchini, tom. II *Hist. Societ.*, lib. I, a. 131: «Passio et vitium quod in vita mortificare neglecti, acriter tentabit te ingruente morte.»

Quintum, virtus, salus et gloria cælestis est res sublimis et ardua, superans omnes nature vires: ex altera parte hominis natura per peccatum corrupta, et plane ad res terrenas depressa est, tamque vivi in ea sunt affectus terreni et cupiditates

opum, ho.orum; commoditatum, deliciarum, ut vix apprehendat aut capiat res celestes, multo minus ad eas se erigat, et totis viribus committendo assurgat. Esto enim gratia Dei praeveniat, tamen illa perinde se habet in homine lapsio, ac medicina in homine infirmo et prostrato, ut illum vix erigere queat; et, si erigat, facile rursum collabatur et corrast. Quare in hac generali naturae corruptione, facile est euilbet inter tot occasiones et tentationes carnis, mundi et demonis, labi in aliquid peccatum mortale: ex eo autem resurgere per penitentiam et propositum efficacem, arduum est et perdifficile. Atque haec sunt duae causae, et quasi duo poli, in quibus vertitur hujusmodi cardo, puta damnandorum multitudine et salvandorum paucitate. Vera est enim gnome S. Justini apud Damascenum, lib. II *Paratip.* cap. LXXXVII: «Animus ad ea bona quibus excedit, esse revocari potest; ac rursus ab iis quibus assuevit malis, non facile extrahi potest.» Sane harum rationum momenta et experimenta coegerunt viros sapientes, ac inter eos nostrum Benedictum Justinianum mutare sententiam, ut, cum prius sensisset plures Christiani salvari, hoc loco sententiam revocet, censente plures damnari. Romae plures audivi idem sentientes, ac inter eos nuper celebris quidam doctor et concionator passim predicabat, confessiones eorum qui imminente morte confitentur, cum male vixerint, ceteris antea tota vita factis esse deterioribus. Quin et S. Augustinus, serm. 37 *De Tempore*. «Nec illud servet, inquit, ut in extremo vite suae tempore, tunc penitentiam petat, quando eam agere non possit. Inutilis est enim, dilectissimi, ista persuasio.» Et mox: «Ideo penitentia quae ab infirmo petitur, infirma est. Penitentia quae a moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. Et ideo, dilectissimi, quicumque invenire vult misericordiam Dei, sanus agat penitentiam in hoc saeculo, ut sanus esse valeat in futuro.» Idem *ibid.* 41 inter 50: «Agens, inquit, penitentiam, et reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus.» Causam subdit: «Si vis agere penitentiam tunc quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa, etc. Ergo tene certum, dimittite incertum.» Idem *De Verbis Domini secundum Lucam*, serm. 24: «Vivite bene, ne male moriamini.» Eadem rationes idem mihi pene persuadent, ut, licet in nonnullis oppidis, locis, populis bone indolis et educationis, ubi scilicet insignes sunt magistri, pastores, confessorii, senatores, gubernatores, qui assidue a puero populum in fide et pietate erudiant, nutriunt et fovent, plures salvari credam; tamen in multis aliis, ubi haec desunt, ubi scilicet magna est ignorantia et incuria salutis, atque ubi indoles gentis perversa, prava educatione aut societate nutritur et roboratur, plures damnari quam salvari opinor, aut metum.

Accedit auctoritas, primo, S. Scripturae: «Hoc saeculum fecit Deus propter multos, futurum au-

tem propter paucos: sicut terra dat multam materiam ex qua fiunt fœtilla, paucam vero ex qua fiat aurum et argentum. Nulli quidem creati sunt, sed pauci salvantur,» ait lib. IV *Esdræ*, cap. viii, vers. 1, 2, 3, qui liber etsi non sit canonicus, tamen suam habet auctoritatem. Rursum: «Multi sunt vocati, pauci vero electi,» *Matth.* cap. xx, vers. 16, ubi passim interpretes docent plures Christianos damnari, paucos salvari. Ita Origenes, Euthymius, Beda, Haymo, S. Thomas, Lyranus, Abulensis, Dionysius, Arias Montanus, et alii, ac Maldonatus in cap. xxi *S. Matth.* vers. 14, Ludovicus Molina, I *part.*, *Quest.* XXIII, art. 7. Unus Cajetanus explicans parabolam quinquae virginum fœtillarum et quinque prudentium, *Matth.* cap. xxv, vers. 3, opinatur numerum salvandorum et damnandorum esse æqualem, totque salvari quot damnari. Insuper clara sunt verba Christi: «Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est qua ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est que ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam!» *Matth.* cap. vii, vers. 13; scilicet, ut ait Isaias, cap. xlv, vers. 13: «Quomodo si pauci olivæ que remanserunt, exultantur ex olea, et racemi cum fuerit finita vindemia.» Et Michæas, cap. vii, vers. 1: «Vae mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemia.» S. Anselmus iter faciens incidit in venatores et canes persecuentes leporem, qui cum jam pene esset in ore canum, accurrunt ad pedes Sancti totus tremens et sudans. Manu enim excepit S. Anselmus, dixitque sociis: «Talis est anima in extremo periculo vite, quam canes infernales persequuntur, et devorare contendunt.» Ita habet ejus Vita.

Deinde favet huic sententiae auctoritas Patrum. S. Augustinus, lib. III *Contra Crescon.*, cap. LXVI: «Ipsi, ait, boni verique Christiani, qui per seipsum multi sunt, comparatione malorum falsorumque itidem pauci sunt. Sic multa grana quibus horrea multa complentur, pauca dicimus in comparatione palearum.» S. Chrysostomus, hom. 46 *ad Popul.*: «Nullo sunt plures gehennam ingredientes, sed majus est regnum colorum.» Idem *clarus*, hom. 40: «Quot, inquit, putatis esse in hac civitate nostra (Antiochia) qui salvi fiunt? Infestum est quod dicturus sum, dicam tamen: Non possunt inveniri in tot millibus centum qui salvantur, quin et de his dubito. Quanta enim in juvenibus malitia? quantus in senibus torpor,» etc.?

S. Gregorius, hom. 19 *in Evang.*: «Ad fidem plures veniunt, sed ad celestia regna pauci perducuntur.» Idem fuse probat Alfonso Mendoza *Quest. I positiva*, «An numerus predestinatorum superet numerum reproborum?» concl. 4, qui inter cætera depravatos seculi nostri moribus recensens: Adi, inquit, aulas, tribunalia, officinas, nundinas, militia, fora, naves, currus, etc., et ibi puerorum, adolescentium, virorum, se-

numque corruptissimos mores intueri, perjuriam, invidiam, detractiones, fraudes, convicia, rixas, absconitates, corrupta desideria, superbiam, avaritiam, edacitatem, vinolentiam, etc., profecto necesse senties dicere: Nemo, aut unus alterve horum est, qui salutis suae memor ad Deum aliorum revertatur, juxta illud *Psalm.* xiii, 1: «Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum;» et *Michæas*, vii, 2: «Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est.» He rationes et hæc sententia magnum cuique de salute injiciunt metum sanctumque timorem, ut juxta Apostolum cum timore et tremore eam operetur, ac proinde conscientiam suam serio indagat; et si que in ea principia et dictamina saluti contraria inveniat, prorsus abneget et evellat, cor et voluntatem a nimio opum et honorum amore abstrahat, cupiditatibus generose resistat, totumque se Domino, Deique legi affigat, malens omnia esse Domino, Deique iacturam facere, et milles mori potius, quam eum offendere, aut ejus gratiam et amicitiam perdere. Cum enim tam multi etiam Christiani damnetur, tam pauci salventur, quis non timeat? quis non inter paucos esse satagat? quis non pericula salutis studioso devitet? quis non eam omni modo assecurat? Unam enim habemus animam, non plures: una perdita, omnes perdimus, idque irrevocabiliter in omnem æternitatem, ut per eam futura sit miserissima urendaque æternis incendiis. Ex adverso, si unam salvamus, omnes salvasti, ac in æternum eris felicissimus et gloriosissimus. Hoc cogita, quisquis hæc legis. Vive Deo, vive æternitati.

Secundo, alii, ut Damasius, II *Parallel.* cap. xvi, Catharinus et Salmeron hic accipiunt hæc de misericordia humana, ut sit antithesis cum hemistichio precedenti, g. d. Judicium rigidum et sine misericordia erit ei qui non fecit misericordiam: qui autem fecit misericordiam, habebit judicium mixtum magna misericordia, adeoque misericordia superabit judicium, ejusque severitatem flectet et molliet. Unde Vatablus vertit, *misericordia non reformidat judicium*; Syrus clare, *exaltati estis per misericordias super judicium*. Misericordes enim impetrant per misericordiam et eleemosynam remissionem, vel mitigationem poenae peccatis suis debite, et in judicio Dei eis infligendæ; atque si in peccato lethali sint, per eleemosynam disponunt se ad misericordiam, gratiam et justitiam a Deo recipiendam, eamque de congruo merentur et a Deo impetrant: quo fit, ut in judicio hoc peccatum non dammandi, sed absolvendi sint. Misericordia ergo superat et elidit rigorem judicii, atque a manu judicis quasi virgam et flagellum extorquet, ut reus eo flagellandum immunis et liber abeat.

Hoc est quod ait Sapiens, *Proverb.* xiv, 21: «Misericordia et veritas præparant bona.» Et *Ps.* xl, vers. 1: «Beatus qui intelligit super egenum et

pauperem, in die mala liberabit eum Dominus;» et: «Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur,» *Matth.* v, 7. Denique Christus in die judicii electos omnes, ob exercita opera misericordiae adjudicabit celo, reprobos vero ob ea neglecta inferno, *Matth.* xxv, 31.

Tertio, plenus et adequatus erit sensus, si primo quando revertatur, juxta illud *Psalm.* xiii, 1: «Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum;» et *Michæas*, vii, 2: «Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est.» He rationes et hæc sententia magnum cuique de salute injiciunt metum sanctumque timorem, ut juxta Apostolum cum timore et tremore eam operetur, ac proinde conscientiam suam serio indagat; et si que in ea principia et dictamina saluti contraria inveniat, prorsus abneget et evellat, cor et voluntatem a nimio opum et honorum amore abstrahat, cupiditatibus generose resistat, totumque se Domino, Deique legi affigat, malens omnia esse Domino, Deique iacturam facere, et milles mori potius, quam eum offendere, aut ejus gratiam et amicitiam perdere. Cum enim tam multi etiam Christiani damnetur, tam pauci salventur, quis non timeat? quis non inter paucos esse satagat? quis non pericula salutis studioso devitet? quis non eam omni modo assecurat? Unam enim habemus animam, non plures: una perdita, omnes perdimus, idque irrevocabiliter in omnem æternitatem, ut per eam futura sit miserissima urendaque æternis incendiis. Ex adverso, si unam salvamus, omnes salvasti, ac in æternum eris felicissimus et gloriosissimus. Hoc cogita, quisquis hæc legis. Vive Deo, vive æternitati.

Secundo, alii, ut Damasius, II *Parallel.* cap. xvi, Catharinus et Salmeron hic accipiunt hæc de misericordia humana, ut sit antithesis cum hemistichio precedenti, g. d. Judicium rigidum et sine misericordia erit ei qui non fecit misericordiam: qui autem fecit misericordiam, habebit judicium mixtum magna misericordia, adeoque misericordia superabit judicium, ejusque severitatem flectet et molliet. Unde Vatablus vertit, *misericordia non reformidat judicium*; Syrus clare, *exaltati estis per misericordias super judicium*. Misericordes enim impetrant per misericordiam et eleemosynam remissionem, vel mitigationem poenae peccatis suis debite, et in judicio Dei eis infligendæ; atque si in peccato lethali sint, per eleemosynam disponunt se ad misericordiam, gratiam et justitiam a Deo recipiendam, eamque de congruo merentur et a Deo impetrant: quo fit, ut in judicio hoc peccatum non dammandi, sed absolvendi sint. Misericordia ergo superat et elidit rigorem judicii, atque a manu judicis quasi virgam et flagellum extorquet, ut reus eo flagellandum immunis et liber abeat.

Jam verba ipsa præcisè expendamus et explicemus. «Superexaltat autem misericordia judicium,» hoc est, misericordia exaltat se supra judicium, superat et vincit judicium, ejusque rigidam damnationis sententiam, cui peccator obnoxius est, infringit et abolet, dum facit ut misericordes secundum misericordiam salventur, et non per

judicii rigorem et severitatem damnetur. Interpres noster legisse videtur *καταλογίζεσθαι* (et sic habent aliqui codices Graeci, id est, cervicem erigit, collum attollit contra judicium: *ἀνίσθης* enim Graecis est *cervix vel collum*: unde *ἀνίσθης* idem est quod *cervicem attollo, superbio*; et *μεγαλουργεῖ*, quod Noster vertit, *magna exaltat*, cap. III, vers. 5. « Superexaltat ergo misericordia iudicium, » id est, exaltat se contra iudicium, super iudicium cervicem attollit, *g. d.* Misericordia est iudicii victrix, et quasi iudex illud discernit et iudicat: habet enim altius tribunal, ut iudicii sententiam irritare aut mutare possit, sicut rex et Pontifex irritant aut mutant sententias Cardinalium vel principum. Sicut ergo a Cardinalibus ad Papam, ita a iudicio ad misericordiam a misericordibus fit appellatio; adeoque qui in iudicio ob peccata stabant capite demisso et pavidi, quasi damnandi, in tribunali misericordiae ob misericordiam, quam fecerunt, caput erigunt, certamque absolutionis gratiae et gloriae sententiam expectant. Unde noster Mariana sic explicat, *g. d.* « Misericordia iudicio superior est. » Et Emmanuel Sa: « Misericordia, ait, superexaltat, scilicet hominem, id est, collocat eum super iudicium, hoc est, facit evadere condemnationem. Aliqui legunt superexaltat iudicio, id est, praevalet iudicio, scilicet liberans hominem a condemnatione. » Et Thomas Anglicus: « Misericordia, ait, exaltat iudicium, quia major est veluti curia misericordiae quam iustitiae: sicut licet a minore curia appellare ad maiorem, ita a curia iustitiae ad curiam misericordiae. » Sicut Romae multi causam quam perdidit in signatura iustitiae, impetrant in signatura gratiae. Quocirca suadet Paulus *Uebr.* IV, 16, dicens: « Aduemus ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. » Unde S. Cyrillus, vel potius Clichtovius (hic enim medios octo Cyrilli libros deperditos supplavit), lib. V in *Joan.* cap. XIV: « Supra iudicium, ait, exaltatur misericordia, sicut oleum super aquam; » sicut ergo oleum aquae supernat, ita misericordia superat iudicium.

Porro Graeca nunc habent non *καταλογίζεσθαι*, sed *καταλογίζεσθαι*, quod respondet Hebraeo *מתחלת*, id est, gloriatur misericordia contra iudicium, quasi illud superans et in causa triumphans: sicut qui litem vincit solet gloriari de victoria contra partem adversam. « Gloriatu » ergo, id est, vincit, expugnat, oblundit, hebetat iudicium, ait *Εὐμενίους*; *καταλογίζεσθαι* enim ponitur pro *μαζ*, per catachresin, quia victoriam comitari solet gloriatio. Rursum gloriatur contra iudicium, id est, damnationem, hoc est damnationi quasi superior et victrix insultat. Huic lectioni et sensui alii adaptant nostrum *superexaltat*, subaudiendo Graecum *μαζ*, id est *contra, g. d.* « Superexaltat misericordia iudicio, » vel « contra iudicium, » id est, ipsa se effert et gloriatur ad-

versus iudicium, gloriose se extollit ac superiorem facit iudicio. Verum Latinis insolens est subaudire *et contra*. Quocirca Erasmus, Gagnepius et alii suspicantur, pro *superexaltat* legendum esse *superexultat*. Sic enim S. Augustinus, *epist.* 21, legit *superexultat iudicium*; et *epist.* 89, *superexultat iudicio*; ac Beda hic dum sic explicat: « Sicut in iudicio dolebit qui non fecit misericordiam, ita qui fecit, remuneratus exultabit atque gaudebit. » Qui enim litem vincit, gloriatur et exultat super iudicium, quasi qui illud vicerit, *g. d.* Sicut qui non faciunt misericordiam, damnabuntur a Dei iudicio, et ab ipsa ejus misericordia, ita ex adverso qui faciunt misericordiam, non reformidabunt Dei iudicium et damnationem, sed ipsi iudicio, id est damnationi, morti, gehennae, peccato et diabolo quasi victores insultabunt, dicentes cum Christo eorumdem triumphatur suoque salvatore: « Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus? » I *Corinth.* XV, 55. Et illud *Rom.* VII, 34: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » Et vers. 33: « Quis accusabit adversus electos (misericordes) Dei? Deus qui iustificat, quis est qui condemnet? »

Hunc sensum poscit antithesis cum hemistichio praecedenti: « Iudicium enim sine misericordia et qui non facit misericordiam; » huic enim opponit: « Superexaltat autem misericordia iudicium, » *g. d.* Immisericors iudicabitur rigide a iudicio, cum non habeat patronam misericordiam, quae eum defendat: misericors autem iudicabitur misericorditer et misericordiam consequetur, quia defendet eum misericordia, causamque ejus in iudicioaget et peraget, ut vincat et triumphet. Eundem sensum poscit connexio cum vers. praecedenti: ejus enim dat rationem, ut patet ex vocula *rationali enim*; versu autem praecedenti dixit: « Sic loquimini et sic facite, sicut incipientes per legem libertatis iudicari, » *g. d.* Sic loquimini et sic facite, ut locutionis et factorum vestrorum Deo in iudicio exactam rationem vos reddituros memineritis. Subdit deinde rationem, dicens: « Iudicium enim sine misericordia et qui non facit misericordiam, » *g. d.* Qui accipit personas divitum, pauperes vero aspernat, in eosque immisericors est, se proinde violat legem charitatis: « Diliges proximum tuum sicut teipsum, » quam paulo ante commendavi: hic pariter subibit iudicium rigidum sine misericordia; qui vero non accipit personas, sed omnes tam pauperes, quam divites diligit, in eosque immisericors est, hic pariter experit. At iudicium Dei misericors, adeoque misericordia omnem iudicii vim metumque superabit et auferet, ac faciet ut misericors non tantum damnationem evadat, sed et premio gloriaeque caelesti donetur. Hic sensus est verus et genuinus: ex quo discimus quanta sit vis misericordiae, et quam illa Deo sit grata, quamque illam amplecti et exercere debeamus, si

salvari velimus, cum in ea salus nostra consistat.

Tanta enim est vis misericordiae, ut in iudicio exaltare valeat misericors per pauperes, quies accepturi sunt in aeterna tabernacula, ait S. Augustinus, lib. XXI *De Civit.*, cap. XXVII; qui et idipsum adumbratum fuisse in arca et propitiario scribit *Quaest.* CV in *Exod.*: « In arca, ait, iuxta sunt poni lex, et manna, et virga » Aaron; « in lege praecipita sunt, virga potestatem significat, manna gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas praecipita faciendi. Verumtamen quia lex a quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiarium est desuper. Ad hoc enim opus est ut propitius sit Deus, et ideo desuper ponitur, quia super exaltat misericordia iudicio. Duo vero Cherubini patris suis obumbrant propitiarium, id est, honorant velando. Et vultus eorum sunt in propitiarium, quia misericordiam Domini in quo una spes est, valde commendant. » Palchre *Εὐμενίους* est vocum analogia quae est inter *εὐμεν*, id est *oleum*, et *εὐα*, id est *misericordiam*, utriusque vim et usum declarat: « Sicut, ait, oleum athletis illitum dat eis elabi, ne ab adversariis beneantur, sic et in universali iudicio misericordia nostra erga egenos dabit effugere impetus ac pericula, quae a demonibus accusatoribus nostris imminabunt. » Sicut ergo Sardinus lapis pretiosus, sed rubeus et cruentus, ideoque symbolum iudicii et vindictae, hebetatur oleo, teste Plinio, lib. XXXVII, cap. VII: sic iudicium Dei hebetatur et refrangitur per misericordiam. Rursum S. Augustinus, *hom.* 39, *tract.* 50: « Ante foras gehennae, inquit, stat misericordia, et neminem permittit in carcere mitti. » Est ergo ipsa domina caeli, terrae et inferni, omniumque claves habet. S. Chrysostomus, *hom.* 33 *ad Popul.*: « Eleemosyna, inquit, astat tribunali non tantum patrocinans, sed et ipsi iudici persuadens, ut reo patrocinium praestet, et pro eo sententiam ferat. » Petrus Chrysologus, *serm.* 42: « Manducet, ait, Deus panem in caelo, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, si Deum debitorem, non iudicem vis habere. Misericordiam nescit divinus ignis exurere. » Vide S. Leonem, *serm.* 3 *De Jejunio*, ubi inter alia praeterea ait: « Equatur plerumque merito, quod dicit impendio; quia potest esse par animus ubi impar est census. » Item, *serm.* 10 *De Quadrag.*: « Ubi Deus curam misericordiae invenit, ibi imaginem suae pietatis agnoscit. » Nazianzenus, *orat.* 16 *De Cura pauperum*: « Esto, inquit, calamitoso Deus, » Idem, in *Monastichis*: « Eris si beneficus, imitaberis Deum. Fac sis benignus, ut benignum habeas Deum. » Denique « misericordia secundum se est maxima virtutum, ait D. Thomas, II II, *Quaest.* XXX, art. 4; unde et misereri ponitur proprium Deo, et in hoc maxime dicitur ejus omnipotentia manifestari. » Et mox: « Inter omnes virtutes quae ad proximum pertinent, potissima est misericordia. Nam supplere defectum alterius, est superioris et melioris. » Et S. Ambrosius in

illud I *Timoth.* IV, *Pietas ad omnia virtutes est*: « Omnis, ait, summa disciplina Christiane in misericordia et pietate est. » Et S. Matthaeus, cap. XII, vers. 7: « Misericordiam, ait, volo et non sacrificium. »

Porro Hugo Cardinalis quatuor alios affert sensus in se veros, sed huius loco incongruos et impertinentes. *Primus* est, *g. d.* Misericordia superponitur rationi et iudicio hominis, ipsumque illuminat sicut lucerna candelabrum. *Secundus, g. d.* Dei misericordia plus super condignum premiabit in iudicio bonos et misericordes, quam malis et immisericordibus de pena relaxet et remittat. *Tertius, g. d.* Plures salvantur per misericordiam quam per iudicium, plures enim decedunt in peccatis venialibus, quae per misericordiam Dei remittenda sunt; pauciores moriuntur ita puri, ut statim evolent in caelum. *Quartus, g. d.* Misericordia faciet altius graviusque iudicium ejus, qui magnam misericordiam consecutus est a Deo, si fuerit immisericors. *Quintus* est Dionysii Carthusiani, *g. d.* Plus placet Deo charitativa miseratio, quam judicialis districtio. Unde oportet ut iura sint in misericordiam prona, et stent magis juramento accusati quam accusantis, ac in dubiis casibus ad misericordiam partem inclinent. *Sextus* Cajetani, *g. d.* Sicut in statera una lanx pondera aliquo depressa elevat alteram et adversam, ita misericordia elevat iudicium, *g. d.* Apud Deum plus ponderis et momenti habet misericordia quam iudicium, adeoque ipsa iudicii vim extenuat et elevat.

Hi omnes sensus partim detorti sunt, partim accommodatissimi, partim symbolici: quare litterales et genuini esse nequeunt.

Mystice, *primo*, Elias Cretensis in *orat.* 10 Nazianzeni, num. 23: « Misericordia superexaltat iudicium, » quia misericordiae opera, ait, ascendunt ad Deum, et exaltant misericordem; quae vero in voluptatibus effunduntur, abscedunt et ad cruciatu transmittunt, puta in gehennam, ubi est sedes iudicii et damnationis. Et Dionysius Carthusianus: Misericordia, ait, est altior iudicio, quia relictus in beatiss in caelo, iudicium vero jacet in damnatis in tartaro.

Secundo, S. Thomas, I *part.*, *Quaest.* XXI, art. 3, ad 2: « Misericordia superexaltat iudicium, » quia « Deus, ait, misericorditer agit, non contra iustitiam suam faciendo, sed aliquid super iustitiam operando: sicut si alicui, cui debentur centum denarii, aliquis ducentos det, et non facit contra iustitiam, sed liberaliter vel misericorditer operatur. Et similiter si alicuius offensam in se commissam remittat: eam enim donat et condonat. Ex quo patet, quod misericordia non tollit iustitiam, sed est quaedam iustitiae plenitudo, unde dicitur, *Jacobi* II, quod misericordia superexaltat iudicium; » sicut opera supererogationis superant mandata, ac consilia Evangelica transcendunt precepta: misericordia enim *super*

est consilii, iudicium vero præcepti apud homines, sed non apud Deum.

Tertio, Petrus Boleusis, lib. *De Penit. et satisfact.*, hanc sententiam applicat correctioni fraternali, q. d. Qui alium corripit, id faciat potius per misericordiam, ostendendo lenitatem, quam per iudicium dure increpando; ne et ipsum eadem invadat tentatio, uti docet Apostolus, *Galat. vi. 4.* Vide ibi dicta.

Anagogice, mire exultabuntur, ideoque mire exultabunt misericordes in iudicio, cum a Christo iudice cyneam hanc vocem audient: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » etc. *Matth. xxv. 34.* Hoc est quod dixit Jacobus, cap. 1: « Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua. » Et Petrus, *epist. I. cap. v, vers. 6*: « Ut vos exaltet in tempore visitationis. » Et *Psalm. LXXIII, 14*: « Exaltabuntur cornu iusti. » Et: « Cornu ejus exaltabitur in gloria, » *Psalm. LXXXVIII, 25.* Et: « Exultabunt Sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis. » Et: « Exaltationes Dei in gutture eorum, » *Psalm. CXLIX, 3.* Et: « Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis, sonus epulantis, » *Psalm. XLI, 3.* Et: « Vox exultationis et salutis in tabernaculis iustorum, » *Psalm. CXVII, 43.* Et: « Letabuntur coram te sicut qui letantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia, » *Isaia ix, 3.*

14. QUID PRODERET, FRATRES MEI, SI FIDEM QUI DICAT SE HABERE OPERA AUTEM NON HABERE. — Hæc est tertia pars capituli, in qua contra hæresim tunc exorientem docet, ad salutem non sufficere fidem, sed et requiri opera bona. Ad ea ergo transit S. Jacobus occasio operum misericordie, quæ paulo ante commendavit, dicens: « Misericordia autem superexaltat iudicium. » Ab his ergo assurgit quasi a specie ad genus ad quorumlibet bonorum operum necessitatem; simul explicat illud quod dixit cap. 1, 22: « Estote autem factores verbi, et non auditores tantum, » nimirum docendo fidem verbi non sufficere, sed requiri ut verbum in opera conforatur; et illud hoc cap. vers. 8: « Si tamen legem perfectissimam regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis; » nimirum docendo hanc legem impleri non per nudam fidem, sed per opera charitatis. Insuper explicat « legem libertatis, » quam nominavit vers. 12, puta Evangelicam, nimirum illam non ita Christianos facere liberos, ut omni lege soluti libere facere possint, quidquid lubet, quasi sufficiat fides qua credant in Christum Salvatorem. Hoc enim docebat illo ergo Simon Magus, teste Ireneo, lib. 1, cap. xx, et Theodoro, lib. *Hæretic. fabul.*, et post eum Valentinus, Basilides, Eunomius, Aetius, teste S. Ireneo et Theodoro locis jam citatis, ac S. Augustino, lib. *De Hæres.*, cap. LVII, et S. Hieronymo,

lib. II *Contra Jovinianum*. Simonem, ejusque assecclas iam dictos sequuntur nostri hæretici quasi dignum patella operculum, qui docent ad salutem sufficere fidem, qua credas Christum pro te esse mortuum, pro tuis peccatis satisfecisse, tibique maruisse gratiam et gloriam; quare ad salutem non requiri opera bona. Probabat id Simon, uti etiam nunc probant nostri hæretici, ex *epist. S. Pauli ad Rom.*, in qua Paulus contra Judæos gloriantes in Mose et operibus legis, ac fidem Christi despicientes, deprimit opera legis, ac fidem Christi extollit. Ut ergo hunc errorem eviderent, S. Petrus, S. Jacobus, S. Joannes scripserunt Epistolæ Canonice, in quibus Pauli mentem explicant, ac impense commendant et exigunt studium bonorum operum, uti diserte affirmat S. Augustinus, lib. *De Fide et operibus*, cap. LV et XV.

Unde liquet Paulum, dum ait *Rom. iii, 28*, nos justificari ex fide sine operibus legis, non adversari Petro, Jacobo et Joanni, qui dicunt nos justificari non ex fide sola, sed et operibus. Paulus enim intelligit opera legis, facta viribus naturæ sine fide et gratia Christi, qualia factabant Judei. Petrus vero, Jacobus et Joannes intelligunt opera fidei, puta facta ex fide et gratia Christi, quæ Paulus nomine fidei comprehendit et intellexit. Ita S. Augustinus, lib. LXXXIII, *Quæst. LXXVI*. Paulus, inquit, intelligit opera quæ fidem præcedunt, Jacobus opera quæ fidem sequuntur (1). Porro duplex est justificatio: prima, qua homo ex iusto fit justus; secunda, qua ex iusto fit iustior et sanctior; quæ proinde non est aliud quam augmentum justitiæ. Jam opera fidei conferunt primam justitiæ dispositivè, secundam vero

(1) Et Rosenmüllerus: « Hic locus doctrinæ Pauli de peccatorum remissione sine meritis operum, propter Christum solum adipiscenda, minime repugnat, quod facile perspicere potuissent interpretes, si utrumque et Pauli et Jacobi locum diligentius considerasset. Paulus nempe docet, *Rom. iii, peccata pristina nobis remitti, nosque a Deo recipi in gratiam* (hoc enim apud Paulum est *δικαιοσύνη*) ex mera gratia, antequam operum meritis favore ejus nobis conciliavissimus. Jacobus autem ostendit fidem, sensu latiori, non esse genuinam, aut vere talem, nisi bona opera consequantur. Ergo Paulus et Jacobus non ejusdem generis homines oburgant, aut videntur. Paulo enim *ἐργα* est universalis lex Judaica, et ii, contra quos disputat, sunt Judei, qui se solos, exclusis Paganis, *ἔργων νόμος*, propter observationem legis Mosaicæ, *δικαιοσύνη* censent. Distinguenda sunt igitur in tota hac disputatione *ἔργα νόμου* et *ἔργα ἀγαθὰ*. Nam apud Jacobum *ἔργα* sunt dicta et facta religioni Christiane consentanea, vers. 8, et si adversus quos scribebat, erant Christiani, qui fidem a factis divellebant, et nudam fidem sufficere putabant. Agendam autem esse hanc doctrinam Christianæ consentaneam, si *ἐργα* quæ voluit significare, id est Paulus etiam docet *Rom. ii, 13, vi*, et in omnibus epistolis. Falsa opinio fidem solum prodesse ad salutem, olim valde fuit frequens apud Judæos, qui existimabant omnem Israelitam, qui modo professionem judaismi non abjisset, partem tandem habiturum in altero saeculo, id est, in vita æterna. Quam eadem sententia apud multos Christianos invaluisse, Jacobus eam refutavit. »

Quocirca S. Joanni in celo visi sunt Sancti ac Beati amici stolis albis, *Apocal. vii, 9*; nam colores albi maxime decet deos, ait Plato, lib. XI *de Legibus*. Denique Christus triumphator gloriose post se exercitum ducit albatorem, *Apocal. xix, 14*: « Exercitus, inquit, qui sunt in celo sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo et aureo. » Vide ibi dicta. Candor ergo vestium est divinæ gloriæ quædam emulatio: nam candidus fulgor est divinitatis ornamentum, *Daniel. vii, 9*.

Porro quam vanum sit gloriari aut honorare vestes splendidas, et vestilos splendide, patet primo, ex eo, quod vestis sit pena et tegmen peccati. Adam enim innocens creatus est nudus, sed mox a peccato erubescens suam concupiscentiam, textit se vestibus consutis ex foliis ficus. Sicut ergo Rex conjectus in vincula compedes gestans aureas, iis non honoraretur, sed magis vilipenderetur: licet enim sunt aurea, compedes tamen sunt; quodque sint aurea, retrahit et pristinum regni decus, ex quo in compedes dedit, quasi e summo honoris fastigio in imum dedecoris dejectus: sic pariter erubescere debet dives in vestibus splendidis, quia ille non sunt aliud nisi stigma peccati, velamen concupiscentiarum, tegmen pudoris. Secundo, quia primæ vestes quibus Deus vestivit Adamum, fuerunt simplices et nativæ, puta cruce pelles animalium, *Genes. cap. iii, 21*, ut doceret eum ac posteros, vestem homini datam tantum ad necessitatem, esseque symbolum penitentiae et mortalitatis, cui per peccatum obnoxii effecti sumus, uti dixi *Genes. iii, 21*. Non magis ergo dives in veste byssina extollit debet, quam fur in laqueo byssino. Tertio, quia simplex et rudis fuit vestitus Eliæ, Elisæi, Prophetarum, S. Joannis Baptiste, Christi Domini, Apostolorum, Essenorum et primorum fidelium. Unde habitum Christiani describens Lucianus in *Philopatro*: « Pallium putre, inquit, sine calcæis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma. » Quarto, quia femineus est vestium ornatus, feminasque indicat, non viros: horum enim ornatus est interior in iudicio, sapientia et virtute. Nam quid est aurum et argentum, nisi terra alba et rubra? Quid est byssus, nisi vermium puta bombycum, pæneolo? Quid uniones, nisi concharum excrementa? Quid lane pretiosæ, nisi ovium vellera?

Audi S. Bernardum, *serm. 4 De Adventu*: « Aurum et argentum nonne terra est rubra et alba, quam solus hominum error facit (aut magis reputat) pretiosam? Veræ ergo divitiæ non opes sunt, sed virtutes, quas secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat. » Et S. Cyrillum, lib. IV in *Joan. cap. iv*: « Sancti considerandi sunt non carne, sed intrinseca gloria. »

Ita Sisinnius Novatianorum Episcopus, homo mollis, reprehensus fuit a fidelibus, quod quotidie bis lavaretur et veste candida indueretur:

abstersis illo *Eccle. ix, 8*: « Omni tempore sint vestimenta tua candida. » Ita Socrates, lib. VI, cap. xxxii.

S. Asellam laudat S. Hieronymus, *epist. 18 ad Marcellianum*: « Sermo, ait, silens, et silentium loquens: nec citus, nec tardus incensus, idem semper habitus, neglecta mundities, et inculta veste cultus ipse sine cultu. »

Aristoteles videns adolescentem sumptuosiori toga indutum: « Adolescens, ait, num aliquando a cultu isto immodico temperabis, ovium virtute parto? » Plato dixit Aristippo: « Tibi uni et chlamydem et pannum ferre datum est. » Chlamys vestis erat princepum, pannus pauperum. Unde Horatius: « Omnis Aristippum deceit color. » Testis Laertius, lib. II, cap. viii.

Diogenes divitem indoctum, sed splendide vestitum *χρυσόπλοον*, id est *ocem auream*, vel, ut alii legunt *χρυσόμαλλον*, id est *vellus aureum*, appellabat. Testis Laertius, lib. VI.

Demonax euldum purpura vestitus insolescenti in aurem dixit: « Illes tu, hoc ante gestabat ovis, et ovis erat; » significans illum æque stupidum esse in purpura atque ante, nec purpuram et ingenium addidisse. Tertium est illud: « Simia in purpura. » Et, « Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia. » Artaxerxes Terribis vestibus insolescenti ait: « Tibi ut mulieri aurum, ut insano regium amictum gestandi jus concedo. » Augusti Caesaris axioma fuit: « Vestitus insignis ac mollis superbie vexillum est nudisque luxuriae. » Testis Suetonius in *ejus Vita*.

Alexander Severus Imperator humili vestitu incedens, cum ob id ab aulicis reprehenderetur, ait: « Imperatoria majestas constat virtute, non corporis cultu. »

Simile fecit et dixit Alfonsus, Aragonum rex: « Malo, inquit, moribus et auctoritate mox excellere, quam diademate et purpura. » Ita Panormitanus, lib. I *De Gestis Alfonsi*. Plura dixi *Isaia*, cap. III, in fine.

Denique Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædagog. cap. x*, narrat Cæsum sophistam improbitatem representasse candida veste velatum, virtutem vero sola verecundia vestitam: perinde ac pistor ille, qui cum Helecan eleganter pingere non posset, pinxit eam veste aurea gemmaeque non tam decoratam, quam sepultam.

Nota, vestis præclara sepe signum est magis tratus, dignitatis aut nobilitatis: tuncque non ei, sed dignitati et officio defendendus est honor; sed eam ab hisce abstrahit hic S. Jacobus, tantumque considerat, ut indicem divitiarum, æque ac deliciarum lautæque vite. Solebant enim olim in festivis epulis, ludis, sacrificiis, etc., indui veste candida quasi indice lætitiæ, uti docet Valerius Maximus, lib. I, cap. 1, et indicat *Ecclesiastes*, cap. IX, vers. 8.

Quocirca S. Jacobus per vestitum candida, intelligit hic non tantum divitem, sed et voluptua-

prodesset ad assequendam salutem. Dixi dies, qui potest succurrere: nam pauper pauperi magnam dat elemosynam, si ei commiserationis non effectum, sed affectum ostendat, eique bene precetur. Unde S. Augustinus in *Psalm. cxxv*: « Si corde miseraris, inquit, etiamsi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus elemosynam tuam. » Et S. Job, cap. xxx, 23: « Flebam, inquit, super eo qui afflictus erat, et compatiebar anima mea pauperi. » In quem locum S. Gregorius, lib. XX *Moral.*, cap. xxvi: « Vir sanctus; ait, apud omnipotentem Deum, aliquando majus datum noverat mentis esse quam muneris. Exteriora enim largiens, rem extra semetipsum prebuit; qui autem fletum et compassionem proximo tribuit, et aliquid etiam de semetipso dedit. Idcirco autem plus compassionem, quam datum dicimus, quia rem quamlibet plerumque dat et qui non compulsi; nunquam autem qui vere compatitur, quod necessarium proximo conspicit, negat. »

16. QUAE NECESSARIA SUNT CORPORI. — Quia corpus eget victu ad sustentationem, veste ad tegendam nuditatem: inquit S. Jacobus Christianos in hac vita tantum querere debere necessaria vitae, non vero ambire delicias luxumque vestium. Idem docuit S. Paulus: « Est, ait, quastus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, graece *φιλωπυρία*, id est, « cupidio argenti et pecuniae, » 1 *Timoth.* vi, 6. Hinc severe S. Basilius, orat. in illud, *Destruam horrea mea*, sub finem: « At tu, ait, nonne spoliator es, qui quae dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelicis, quem tu tenes; nudi tunica, quam in conclavi conservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumatum. Quocirca injuriam tot pauperibus facis, quot dare valeres. »

17. SIC ET FIDES, SI NON HABET OPERA, MORTUA EST. — « Quasi non habens animam, ipsam dilectionem, quae vegetetur et moveatur ad opera, » ait S. Bernardus, *epist.* 42. Talis ergo fides est quasi cadaver exanimatum, ut ait idem, sermone 24 in *Cantica*, et corpus mortuum, quod tamen verum est corpus, sicut fides sine operibus vera est fides, quod falso negat Calvinus, sed elumbis, axanguis, deses, inanis, otiosa et quasi mortua: sic radix dicitur mortua, e qua non germinant frondes, flores et fructus: sic aqua stagnans, quia stat, nec fluit, dicitur mortua, quia caret motu, qui in viventibus est index et effectus vitae. Sic virtutes dicuntur mortuae, si desit charitas: haec enim earum est quasi forma et vita

non physica, sed moralis, quia sua praesentia tribuit eis dignitatem et statum virtutis, ac vim merendi, ut homo coram Deo censetur virtute praeditus, justus, amicus, filius, cuius opera digna sint et meritoria vitae aeternae; alioqui charitatem non esse propriam fidei et virtutum formam nec essentialem, nec accidentalem, sed extrinsecam duntaxat et moralem, patet ex eo, quod fides sit in intellectu, charitas vero et virtutes sint in voluntate; rursus, quod fides in suo genere sit species perfecta, aequa ac charitas: charitas tamen fidem aliasque virtutes dirigit ad Deum quasi ad summum bonum ultimumque finem, ideoque eis dignitatem statumque virtutis tribuit. Vide Gregorium de Valentia, II, disp. 4, *Quest.* IV, puncto 3, ac dispens. 3, *Quest.* I, puncto 3. Praeclare S. Chrysostomus in I *Tim.* v: « Viventes, ait, non eo tantum a mortuis differunt, quod solem et aera vident, sed eo quod boni aliquid faciunt: nisi enim id adsit viventibus, nihil defunctis meliores sunt. » Est hoc secundum argumentum, quo probat Jacobus ad fidem, ut salvetur, requiri opera.

Ex hoc loco S. Jacobi colligit S. Cyrillus in *Concilio Ephesino*, part. III, cap. xlii: « Sicut fides absque operibus mortua est, ita vicissim opera mortua sunt, si desit vera fides. Rursum: ergo fides habens opera viva est. »

Denique multi Patres asserunt fidem carentem operibus non esse veram fidem, quia scilicet non est fides viva, ardens, perfecta et charitativa formata, quae per dilectionem operatur, ut ait Apostolus, *Galat.* v, 6, sed informis et mortua; et quia fidelis deses ad bona opera, facile labitur in peccata, adeo gravia, ut tandem ipsam fidem amittat sicut in *Adelphi*. Tertio, quia fides docet et jubet facere opera bona. Si ergo ea non faciat, fallax videtur et mendax. Ita Didymus hic: « Fides, ait, mortua non est fides, sicut homo mortuus non est homo. » S. Bernardus, serm. 24 in *Cant.*: « Munus, ait, mortuum offert Deo, etc.: bene honoras Deum munere foetido? bene placeas tuae fidei interfecto? » Cyrillus Alexandrinus in cap. iv *Matach.*, n. 43: « Si quis, ait, post justificationem recidat in peccata, fidem in seipso quasi occidit. » S. Hieronymus in cap. v ad *Galat.*: « Cum dilectio procul abfuerit, fides pariter abscedit. » Cyrillus Hierosolymitanus: « Fides, ait, sine operibus est quasi lampas sine oleo. » Sicut ergo haec lucere nequit, ita nec illa salvare: hoc enim solum potest fides dilectione ardens. Quare fides bonis operibus alenda est, alioqui emoritur ut lampas ardens deficiente oleo. Unde S. Hieronymus in *Ezech.* cap. iii, ait haereticos propter impuros mores et opera fidem amississe. Idem Christianis impie viventibus non raro accidere docet S. Gregorius, lib. XXV *Moral.*, cap. x. Symbolice quoque fides otiosa fides non est, quia fides dicitur, eo quod fiat quod dicitur. Si ergo non fiat quod dicitur, fides non est, si fidei clypeum speo-

les, inquit Thomas Anglicus. Unde et S. Gregorius: « Probatio, ait, dilectionis (consequenter et fidei), exhibitio est operis. » Simili phrasi dicitur homines feroces et barbaros non esse homines, sed belluas, haereticos non esse homines, sed lupos, tyrannos esse frigides et leones.

MORTUA EST IN SEMETIPSA. — *καθ' ἑαυτήν*, id est, secundum seipsam, hoc est per se sola ac solitaria, quia remota a charitate ejusque operibus: licet enim fides actusque fidei in se sit vivus, tum naturaliter, quia scilicet est actus a vitali potentia, puta intellectu et voluntate vitaliter procedens; tum supernaturaliter, quia scilicet est actus fidei, quae est virtus supernaturalis et gratia inchoata; gratia enim dat vitam supernaturalem anime: quatenus tamen charitate, quae plenam et perfectam vitam supernaturalem tam fidei quam homini tribuit, destituitur, eatenus mortuus dicitur; sicut brachium stupefactum mortuum dicitur, quod ab anima vegetationem et nutritionem, non vero motum et sensationem recipit: mortuum enim est quoad animam sensitivam, vivit vero quoad vegetativam.

Praeclare S. Bernardus, sermone 24 in *Cant.*: « Mors fidei, inquit, est separatio charitatis. Credis in Christum? fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incurvet terrenum opus, quod fides coelestem erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, et tu ambulare. Quod si propriam gloriam quaeris, florenti invides, absenti detrahis, reponis ledenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non recte plane, sed impie linguam Christo, animam dedisti diabolo. » Vita ergo linguae fidei sunt opera: opera enim loquuntur, ait S. Augustinus, tract. 3 et 6 in *Epist.* S. Joannis, loquuntur, inquam, veram et probam esse fidem, quae tam proba parit opera. Nam, ut ait Nazianzenus, orat. in *plagam grandinis*: « Praestantior est sapientia quae factis indicatur, quam quae verbis descendit. Intellectus enim bonus (inquit ille) omnibus facientibus eum, non item praedicantibus. »

Fides ergo ἀρετήν et carens operum praxi, mortua est, quia quando debet operari et idipsum renuit, signum est eam non esse vivam, nec habere animam et vitam charitatis: charitas enim operatur, si est; sin enuit operari, charitas non est, ait S. Gregorius, tum quia vita anima, puta usitata, charitas et gratia operibus bonis alii, conservari et augeri debet, sicut vita corporis fidei alenda et conservanda est: si enim is desit, fame contabescet et morietur. Ita Tridentinum, sess. VI, cap. x. Simili phrasi homo dicitur vivere ex respirazione et halitu, adeoque carens halitu esse mortuus, quia halitus ita comitatur fovetque animam, ut hae sine illa consistere nequeat; nam refrigerando cor, conservat corpus, animam et vitam. Intelligit haec de adultis, scilicet eos

diu non posse vivere vita gratiae, et bene operari negligant. Nam in parvulis et adultis justificatis, si statim a baptismo, vel justificatione moriantur, patet eos salvari sine operibus. Cum ergo ait Jacobus, fidem sine operibus esse mortuam, intelligit fidem quae renuit operari, cum lex charitatis aut alia opus aliquod jubet et possit. Ita Cajetanus. Quotidie enim lex divina vel humana non unum, sed plura opera fieri praecipunt, quae si quis facere contemnat aut negligat, peccat, itaque amittit Dei gratiam, quae vita est animae: quo fit ut fides in eo jam non sit viva, sed mortua. Hoc est quod ait S. Augustinus, lib. *De Cognit. vere vitae*, cap. xxxvii: « Haec fides spe nutritur, sicut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, sicut corpus anima vivificatur. » Idem *De Spiritu et Liter.* cap. xxxii: « Charitas quae est vita fidei, ipsam non praecedit, sed sequitur. » S. Bernardus, *epist.* 42: « Mortua fides est quae non operatur ex dilectione, quasi non habens animam ipsam dilectionem, quae vegetetur et moveatur ad opera. »

18. SED DICIT QUI. — Erasmus putat esse occupationem, quasi Jacobus, ut ostendat nec fidei absque operibus, nec opera sine fide valere, inducat hic duos colloquens, quorum alter fretus fide negligit opera. Huic dicitur: Tu fidem habes, sit hoc tibi satis. Rursum alter fidens operibus neglecta fide, respondet illi: Et ego opera habeo, mihi satis est. Jacobus autem utriusque sermonem refellit, dicens: Imo neutrum quod altera ter habet, sufficit ad salutem. Sed tu qui fidem tuam factas, doce factis ipsis tibi fidem esse, quae certe res otiosa non est: et ego factis ipsis docerabo mihi neutrum deesse. Verum hoc intricatius est, nec trium personarum colloquium hoc in textu reperiri potest. Nam pronomen ego, cum ait: « Ego opera habeo, » est idem et ejusdem (non alterius) personae loquentis, ac mox dicens: « Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam; » ac consequenter tres personae, triaque eorum dicta hic inveniri nequeunt.

Secundo, Glossa, Hugo et Thomas Anglicus censent haec irridendo et impropere dicit, quasi is qui fidem et opera habet, irrideat eum qui de sola fide se jactat, ex eaque salutem sperat, ut significet talem esse risu et probo dignum, ideoque explodendum. Verum, ut alia taceam, haec irrisio indigna videtur gravitate Apostolica et modestia S. Jacobi.

Tertio ergo et genuine, est haec tota sententia et obiectio S. Jacobi, qua novo, puta tertio argumento, vel nova argumenti jam allati confirmatione retundit jactantiam ejus, qui sola fide gloriatur: *τι enim ἔσθ' αὐτῶν*, id est sed, est particula non adversantis, sed confirmantis, vel exaggerantis suum dictum, ut sit idem quod *sed sane*, verumtamen, certe, insuper, praeterea; vel quippe, quare, quamobrem; vel quinimo, imo, vero: haec enim omnia significat ἔσθ', et haec omnia

hunc loco congruunt, *g. d.* Sed sane, verumtamen, vel preterea, vel quippe, vel quinimo dicit, id est jure dicere et recte obijcere poterit quis ei, qui fidei tacite et opera negligit (sicut nudis et famelicis: ite in pace, calcifacimini, saturamini): Tu fidem habes et iactas, at ego fidei adjuncta habeo opera. Ostende ergo mihi fidem tuam sine operibus: certe eam namad isque destitutam nunquam mihi ostendes. At ego ex operibus clare tibi ostendam fidem meam, itaque simul ostendam tibi me esse vere fidelem, et e cœtu Ecclesie verorumque fidelium, ac pariter ostendam fidem meam non mihi soli, sed et tibi aliisque prodesse vel ad auxilium, vel ad exemplum. Ostensio enim fidei per opera ad hæc duo requiritur in Ecclesia, scilicet, primo, ut iis fideles sibi mutuo ostendant suam fidem, itaque coeant et confluent unum cœtum fidelium eumque visibilem. Fideles enim quia homines sunt, non angeli, fidem mentis videre nequeunt: operibus ergo illam ostendere, aliisque spectandam exhibere debent ad hoc, ut se invicem nosse, et ab infidelibus distinguere, ac in unum cœtum convenire et coalescere possint. Quocirca Salvianus, lib. III *De Providentia*, tractans hunc Jacobo locum, ait, « bonos actus esse testes fidei Christianæ. » Secundo, ut fides unius non illi soli, sed et cæteris fidelibus prosit, vel eos juvenando, vel bonorum morum et virtutum exemplum præbendo. Ideo enim in Ecclesia, ut habet symbolum, est Sanctorum communio, puta bonorum mutua communicatio, ut in ea singuli aliis sua communicare, eisque prodesse satagent. Jam quid mihi prodest fides quam in corde gerere dicis, si eam in operibus non videam, non sentiam, nec ullum ex ea emolumentum percipiam (1)?

Atque utrumque significat *ostende*. Ostendere enim in Scriptura significat non tantum rem spectandam proponere, sed et rem ipsam exhibere, dare, donare, largiri; ut cum dicitur Deo: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. » Ostende, id est exhibe et elargire, ut scilicet tua dona, beneficia et opera misericordiae nobis impertias. Cum ergo ait Jacobus: « Ostende mihi fidem, » exigit non tantum ut illa oculis videnda subjiciatur, sed et reipsa mihi communicetur, mihique commodum et utilitatem aliquam conferat, vel eleemosynas impertiendo, vel adjuvando, vel consulendo, vel aliis quibusque modis. Rursus, *g. d.* Ostende mihi fidem tuam esse vivam, et charitate animatam vivere, non autem

(1) *Ty* sed dicit quis varie explicat. Prælocut sententia Knappii, loquentem induci alium quempiam, probum et sapientem, qui priorem illum *ty* de imaginaria sua fide temere prædicantem refellat. Is legitur illum jam sic affatur: *Tu fidem habes*, pro: *Tu dicis te fidem habere*. Id enim agit ut fidem illi prosum adjucet. Deinde hæc subiungit: *Atque ego facta habeo* (quibus Tu non studes, teque impune carere posse putas); ut indicet, se talem requirere fidem, quæ cum factis conjuncta sit. Id declarat verba sequentia.

esse mortuam et cadaver; vita enim ostenditur ex habitu et motu. Si enim animal se moveat et respiret, vivit; si sit immobile, est mortuum: ita pariter fides ostendit se vivere, si se moveat et agat ad bona opera; sin ab iis quiescat et sit immota, ostendit se esse mortuam.

OSTENDE MIHI FIDEM TUAM SINE OPERIBUS. — Jam contrarie legunt Græca *ty* *ty* *ty*, id est *ex operibus*: sed pro *ty* legendum *ty*, id est *sine*; sic enim legit Noster, Syrus et multi Græci: idque exigit antithesis: « Ostende mihi fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam, » *g. d.* Tu fidem sine operibus mihi ostendere non poteris, ego vero ex operibus plane tibi ostendam fidem meam. Ita Apostoli, Martyres et Virgines conlemnentes opes, honores, delicias, ipsamque vitam, ostendebant se credere vitam futuram, opes, honores et delicias cœlestes. Ideo enim hic paupertatem amplexi sunt, humiliati, afflicti, ut in cœlo ditarentur, exaltarentur et gaudiis æternis affluerent.

Censet Salmeron alludere S. Jacobum ad *Proverb.* XII, 17, ubi pro eo quod Noster vertit, qui quod novit loquitur, index justitiæ est; Septuaginta vertunt, *ἰνδωρομάνην πῖνον ἀπαργίλλω δίκαιο*, id est demonstratam fidem annuntiat justus, quasi demonstratam idem sit quod probatur demonstrabilem; Symmachus, *ἰεραίων πῖνον ἀπαργίλλω δίκαιο σίνω*, id est qui patefacit fidem, puta per opera, annuntiat justitiam. Verum fides, hi sumitur per veritatem et fidelitatem, *g. d.* Justus patefacit veraciter et fideliter ipsam fidem, id est rei veritatem sibi patefactam et demonstratam. Hoc est enim quod Noster vertit, qui quod novit loquitur, index justitiæ est, id est indicat id quod verum et iustum est; cui per antithesin de more Sapiens suus opponit: « Qui autem mentitur, testis est fraudulentus. » Si ergo eo alludit S. Jacobus, verbote-nus tantum alludit, aut certe mystice et symbolice duntaxat.

Symbolice hæc adaptes hæreticis, eisque dicas: Ostende mihi fidem tuam novam, imo perfidam, sine operibus divinis, id est miraculis: ego ex iis ostendam tibi fidem meam et orthodoxam. Miracula enim fidei orthodoxæ sunt, ex mortuis suscitare vivos, ex cæcis facere videntes, ex surdis audientes; hæreticæ vero fidei miracula sunt, ex vivis facere mortuos, ex videntibus cæcos, ex audientibus surdos.

Ita Calvinus vult suscitare vivum fingentem se mortuum, eum vero mortuum effecit, uti narrat Bolescus ejus discipulus in *Ipsius Vita*, cap. XIII. Idem fecisse Ciriolum Episcopum Ariantum, docet Gregorius Turonensis, lib. II *Hist. Franc.* cap. II.

Sic S. Macarium disputantem cum Eunomiano hæretico provocasse ad miraculum, ut ex operibus quisque ostenderet fidem suam, ideoque mortuum suscitasse; cum Eunomianis diffidens suæ fidei, imo perfidia, se subduxisset, narra Cassianus, *Collat.* XV, cap. III.

Efficacius arguit eosdem Georgius, dux Saxoniæ: cum enim a Luthero invitaretur ad suam hæresim, respondit, opera Lutheri et Lutherorum ostendere ipsius fidem non esse a Deo, sed ex diabolo: opera enim quæ fides Lutheri docet et suadet, sunt, violare vota, jejunia, festa, profanare templa et altaria, imagines Sanctorum confringere, S. Sacramenta conculcare, blasphemare beatam Virginem, omnesque Sanctos, imo Deum ipsum, quem omnis operis mali auctorem facit. Quando unquam, inquit, facta sunt tot sacrilegia sacerdotum, Religiosorum et Virginum Deo dicatarum, quot sub tuo, o Luthere, Evangelio? Quando crebriores in principes existeret rebelliones, quot furta et rapine visæ sunt? Quando tot maritis ablatae sunt uxores aliisque traditæ? Quando tot fornicationes, adulteria, incestus, etc.?

49. TU CREDIS QUONIAM UNUS EST DEUS: BENE FACIS: ET DEMONES CREDUNT ET CONTRÉMISCUUNT. — Est hoc quartum argumentum probans ad fidem justificantem requiri bona opera, quod fides operum expers sit demonum, non fidelium et sanctorum. Obijci Calvinus, S. Jacobum per fidem accipere umbram fidei, quia demones non habent fidem veram et divinam, sed humanam. Respondeo, multi probabiliter censent in demonibus et damnatis remanere habitum et actum fidei vine: quia ipsi, exceptis hæreticis, nunquam abierunt actum fidelitatis, qui ut contrarius fidei, eam expellit, et quia in damnatis remanet character baptismi, qui est quasi nota fidei et fidelium. Ita censent Durandus, in III, dist. XXIII, *Quæst.* IX, art. 2; Alensis, III *part.*, *Quæst.* LXIV, memb. 7, Catharinus et Salmeron hic, Magister sententiarum in III, dist. XXIII, § *Aliud est*, ubi id probat ex Augustino in *Psal.* LXXVII. Idem probabile esse censet Gregorius de Valentia, II, *Quæst.* V, art. 2, puncto 2, ac magis Justinianus hic, qui idem ascribit S. Augustino, *Enchir.* III, et S. Thomæ, II, *Quæst.* XVIII, art. 3, ad 2.

Verum verius est demonibus et damnatis non remanere fidem, quia Deus eam, uti et cæteras virtutes supernaturales, ab illis aufert; eo quod hæc virtutes hominem ordinant et dirigunt ad salutem et vitam æternam, quia indigni et incapaces sunt damnati. Ita censent S. Thomas, II, *Quæst.* V, art. 2, quem Thomas Anglicus, Gregorius de Valentia et passim Scholastici sequuntur. Favet S. Dionysius *De Divin. Nom.*, cap. IV, ubi ait naturalia in demonibus mansisse integra, perisse vero gratuita: fides enim est unum e gratiis.

Dico ergo, argumentum Jacobi non peti ad eadem specie et fide, sed peti a pari vel simili, *g. d.* Non est quod iactes te credere Deum cæterosque fidei artienos; quia etiam demones credunt evidenter (unde Plato in *Cratyl.* id eodemnes dicit *ἀπιστοίνας*, unde *scientes*) coacti eosdem credunt, sive id faciant fide divina, sive humana:

et tamen hæc eorum credulitas nil eis prodest, nisi ad majus tormentum. Pari ergo modo fides tua, etsi divinitus indita, tibi non proderit, nisi ad majorem damnationem, si secundum eam non vixeris, nec bona opera quæ fides faciendâ dictat, exercearis; sed cum demonibus erit uti fides, ita et sors ac gehenna tua, infra demones subsidebis, cum demonibus flammaberis: reque enim tua, ac demonum fides non est aliud nisi inanis cognitio, imo iners ac socors credulitas, quæ credis Deum jussisse, ut hæc et illa facias, quæ tamen facere et operari non vis. Quocirca S. Augustinus, *Enchirid.* VIII, fidem sine operibus vocat demoniacam, eamque opponit fidei, quæ per dilectionem operatur. Et S. Anselmus, in cap. V *ad Galat.* fidem operibus destitutam vocat demonium, non Christianorum.

ET CONTRÉMISCUUNT, — *ἐπιτρέσκου*, id est *exhorrescunt*, quia videlicet tantam Dei judicis et vindicis majestatem, potentiam, severitatem non tantum credunt, sed et reipsa expeririunt ac sentiunt.

20. VIS AUTEM SCIRE, O HOMO INANIS. — Instat acrius S. Jacobus, quantumque argumentum affert, quo rem conficit, nimirum proponendo Abraham patrem fidei et justitiæ, qui ex operibus, non ex fide sola justificatus est. Inanem vocat hominem, qui inanem iactat fidem, utpote fructum, id est operum expertem, ideoque inanis et expers est prudentiæ sanæque mentis.

MORTUA EST. — Ita Romanus, Græca et Syra: minus ergo recte alique legunt *otiosa est*.

21. ABRAHAM PATER NOSTER, — tum secundum carnem, tum secundum fidem et spiritum. Jacobus enim Judæus loquitur præcipue Judæis, quos eorum Episcopus. Producit Abrahamum, tum quia ipse fuit pater credentium et exemplar justorum; tum quia Paulus, *Rom.* IV, 3, produxerat Abrahamum, dixeratque eum per fidem justificatum esse; unde inferebat Simon Magnus, eum sine operibus justificatum esse. Explicat ergo hic Jacobus Paulum, nimirum fidem Abraham non fuisse otiosam, sed bonis operibus cumulata. Ita quoque seipsum explicat Paulus, *Hebr.* XI, 8 et 17, ubi heretica fidei Abraham opera recenset et celebrat (1).

(1) A visus est nonnullis Jacobus contradixisse Paulo, expressis verbis docent, *Rom.* III, 28, *πίστις δικαιώνει ἀβραάμ* *χωρίς έργων νόμου*. Nec verisimilitudine caret, fac, fuisse inter Christianos, ad quos Jacobus scripsit, qui abtulerant dictis Pauli de *δικαιοσύνη*, tum Jacobus non ipsi Pauline doctrine, sed falsæ dicitur explicatio Pauline doctrine contradixisse citandus erit. Paulus nempe adversus *Judaizantes*, qui putabant observatione legis, imprimis Mosaicæ, ex debito quasi se expectare posse præmia et felicitatem æternam, disputans, dixerat: *Quemque hominem, sive natione sit Judæus, sive Paganus, sola Christi fiducia, nullo suo merito beari*, *Rom.* II, 28 seq. *Il vero Christiani*, adversus quos Jacobus disputat, in ea erant persuasionem, ut ex ejusdem Apostoli responsione patet, posse aliquam beari *πίστιν χωρίς έργων* (*ἀργίας*), id est, fide destituta factis; salutem propter *Christum*.

OFFERENS ISAAC. — « Offerens, » id est offerre parans, nimirum cum ligans, imponens altari et stringens in eum gladium; sed ab Angelo prohibitus, cum reipsa non obtulit, nec immolavit. « Offerens » ergo in actu destinato et inchoato, non perfecto et consummato. Fuit hic Abraham heroicus fidei, fortitudinis, obedientie, charitatis et religionis actus, quo Deo jubente immolare filium, eumque, aciem, illico paruit. Unde Sapiens, cap. x, vers. 3, vocat Abraham in filii misericordia fortem, quia fortitudine vicem misericordiam. Quare actus Abraham immolantis filium longe excellentior fuit actu Jephthae, Agamemnonis, Codri, Iphigenie, Harmonii, Aristogitonis, Leonidae, Epaminondae, L. Bruti, Deciorum, Creontis, Idomenei, et similium, de quibus Cicero, *Tuscul.* 1, et Serarius noster in *Judic.* xi, Quæst. xvii: qui se, vel filios, vel filias immolant, aut morti dedere, quia id fecerunt vel coacti, ad tuendam patriæ salutem, vel cupidine famæ et gloriæ. Abraham autem libere id fecit, sola Deo obediendi voluntate et zelo impulsus. Adde: Abraham immolavit filium, ex quo Deus promiserat illi posteritatem maximam, ipsumque Christum; reddidit ergo, quod Deus filium a se immolatum resuscitaret. Unde Apostolus ait, quod « contra spem » nature, « in spem » gratiæ et resurrectionis a Deo promissæ crederet, *Rom.* iv, 18; arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus, *Hebr.* xi, 19. Vide dicta *Gen.* xii et xxii.

Nota primo, cum Bada, Jacobum producere hoc exemplum Abraham, ut eo fideles animet ad illud imitandum, ut scilicet in persecutione ingruente suam et suorum vitam Deo in martyrium offerant, multo magis ut eidem in pauperi-

stium obtingere non tantum nullo nostrorum factorum merito, sed etiam ita, ut emendata mente et piis factis nequidem sit opus. Hoc autem Paulo nunquam in mentem venerat. Is enim perspicue docet, *Rom.* vi, vii, religionis Christiane hanc esse vim, ut nobis præstat, quod lex Moësi prestare non poterat, ut nos ab infansu pravarum cupiditatum imperio liberet, et in animis nostris desiderium rerum coelestium, sensus bonos et vere virtutis studium excitet et alat. Ergo Paulus et Jacobus amice conspirant.

» Paulus docet, Christianis non amplius opus esse lege Mosaicæ, ut consequantur favorem Dei, et meliores reddantur; solum religionem Christianam nobis prestare omnia ad salutem necessaria; hanc felicitatem nobis obtingere nullo nostro merito, ex mora gratiæ divina.

» Jacobus docet, fidem (sive « religionis professionem in universum, sive Christi fiduciam non tantum intelligit »), quæ caret bonis sensibus et recte factis, non esse veri nominis fidem, sed imaginariam et fictam.

» Uterque et Paulus et Jacobus, thesin suam exemplo Abrahami illustrat, uterque accommodate ad rem quam tractat; et quod Jacobum attinet, non ille negat, Abrahamum meritis consecutum esse favorem divinum, sed hoc negat, meritis ejus destitutum fuisse factis. Ostendit potius Abrahamus meritis suam et fiduciam eo, quod filium de Sara unicum, vinculum imposuit aræ, ut fieri mox victimis, paratus etiam eum mactare, si Deus in jussu perstitisset. Cf. *Hebr.* ix, 17. » Hæc apposite Rosenmullerus.

bus bona sua elargiantur, itaque opera charitatis aliarumque virtutum exerceant, et cum fide conjungant.

Nota secundo, Abraham jam erat justus: jam enim dictum erat de eo *Gen.* xv, 6: « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. » Quod ergo postea, *Gen.* xxii, 10, offerens filium, dicitur hic justificatus, intellige magis, quia scilicet valde in accepta justitia per actum tam heroicum obedientiæ, religionis et charitatis profecit et crevit, ut patet ex eo, quod in præmium tanti actus Deus eum sua benedictione cumulavit, promittendo ei filium Messiam, sive Christum. Ait enim *Gen.* xxii, 16: « Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pereceris filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum. Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terre, quia obedisti voci mee. »

Ex quibus refluentur Calvinus et Beza (quod et Calvinistæ Bibliis Vatabli inseruerunt), qui censent S. Jacobum præter fidem opera requirere, non ut causam justificationis, sed ut ejus effectum; quasi opera sint signum duntaxat et ostensio fidei justificantis, quæ, inquit, a charitate separari nequit. Ergo « justificatus est interpretatur justus declaratus est. Sed perperam, quia hæc benedictiones et hæc præmia ex Genesi jam recensita, a Deo non sunt data Abraham ex justitiæ declarationem, sed ob insignem ejus virtutem et justitiam, qua offerendo filium omnimode Deo placuit, eximiamque ejus gratiam et justitiam consecutus est. Quis enim neget Abraham, cum tanta fide, charitate et obedientia filium suum voluit immolare, magis Deo gratum, ac proinde magis justificatum fuisse? Secundo, idem patet ex eo quod subdit Jacobus, Abraham justificatum esse ex operibus, non tantum ex fide. Atqui ex fide non tantum justus declaratus, sed vere justificatus dicitur, ut fatentur heretici; ergo et ex operibus non tantum justus declaratus, sed et vere justificatus est. Tertio, quia subdit Jacobus ex operibus fidem Abraham esse consummatam; quia scilicet vere his consummata est, non autem quia ex eis consummata declarata est: ergo opera afferunt fidei perfectionem et consummationem, quia scilicet merentur augmentum et perfectionem justitiæ. Quarto, quia vers. 23 ait, Rahab meretricem ex operibus justificatam, neque enim meretrix declarari potuit justa, sed vere justificata, id est, ex infidelis fidelis, et ex meretricis casta justaque facta est. Quinto, ita explicat Concilium Tridentinum, sess. vi, cap. viii et x, ac S. Augustinus, lib. *De Fide et Operibus*, cap. xiv, et *Ad Dulcitium*, Quæst. 1, et alibi sæpe, ac passim Patres omnesque Doctores orthodoxi.

Moraliter S. Ambrosius, lib. 1 *De Abraham*

cap. viii, docet Deum ad hunc tentationis et perfectionis gradum, ut filium suum immolaret, sensim provexisse Abrahamum per multas prævias probationes et experimenta, sicut duces solent milites per velitationes instruere et formare ad prælium et victoriam. « Et sanctum, ait, Abraham probavit ante, et sic tentavit, ne si ante tentaret quam probasset, gravaret. Probavit eum, cum exire de Charra jussit, et obedientem reperit; probavit eum fidei titulo fractus liberavit nepotem, cum de præda nihil attigit, cum promissit seni filium; et cum esset centum annorum, quamvis Saræ genitalia consideravit emortua, tamen credidit, nec fide hesitavit; probavit eum sedulitate hospitii. Probatum igitur quasi fortiore tentandum putavit majoribus, et quibusdam imperis durioribus, » jubendo immolare filium unigenitum.

Discant Prælati et Superiores a Deo, non subilo tentare subditos, nec onerare gravibus præceptis, sed sensim a minoribus eos provchere ad majora. Subdit aliud morale docemur S. Ambrosius: « Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis et fictis. Nec enim volebat Deus immolari a patre filium, sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret filio, si paternæ pietatis contemplatione vim devotionis inflecteret. » in magnis ergo voluisse sat est, sufficiteque Deo affectus, idem imitentur Prælati.

22. VIDETUR QUONIAM (quod) FIDES COOPERABATUR (Syrus auxiliata est) OPERIBUS ILLIUM. — Sicut radix cooperatur ramis, instillando eis succum ad producendum fructus: quod enim radix est in arbore, hoc est fides in serie virtutum et bonorum operum: fides enim est quasi fax ostendens et suadens quid faciendum, quid fugiendum sit, ut gehennam vitemus et cœlum adipiscamur, ac eo ipso ad bona opera capessenda, mala declinandam impellit. « Nam fides est substantia rerum sperandorum, argumentum non apparentium, » *Hebr.* xi, 1. Vide ibi dicta.

ET EX OPERIBUS FIDES CONSUMMATA EST. — Græco *trivisione*, id est, primo, perfecta est; secundo, finem suam naeta est; tertio, victoriam consecuta; quarto, coronata et coronam adeptâ; quinto, consecrata est: vide dicta cap. i, vers. 4. Opera ergo tribuunt fidei perfectionem et consummationem, quia tribunt ei meritum vitæ æternæ, item augmentum et perfectionem charitatis, cæterarumque virtutum. Ex eorum enim actibus iteratis seseque intendentibus, fatentur perficiturque eorum dem habitus. Huc fatid quod mystice notat Origenes, homil. 40 in *Gen.*, famulum scilicet Abraham, dum jussu domini sui sponsam Isaac elegit Rebecca, statim obtulisse ei in aureas et armillas, ut aurea manusque simul ornatas haberet. Idque mystice explicans: Vult enim, ait, Christus sponsus animam sponsam suam aurea in auribus suscipere fidei verba, et aureos actus in manibus habere.

23. ET SUPPLETA EST SCRIPTURA. — Hugo et Thomas Anglicus legunt, *impleta est*: utrumque significat Græcum *ἐμπλησθη*. Sensus est, *q. d.* Ne patrem ex sola fide Abraham et fideles justificari, eo quod de eo Scriptura *Gen.* xv, 6, dicit: « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam; » ecce tibi alia Scriptura idipsum supplet et implet, addens ad fidem requiri opera; nimirum cum dicit Abraham obtulisse filium, multaque alia heroica virtutum opera edidisse, quibus magis magisque sibi Dei gratiam, justitiam et amicitiam conciliavit. Alii legentes *impleta est*, simpliciter sic explicant, *q. d.* Atque hæc ratione impleta est Scriptura, quæ dicit Abraham per fidem justificatum esse: per opera enim impleta et perfecta est fides, et consequenter justitia Abraham (1). Verum « suppleta » expositiorem sensum, præsertim quia Jacobus hic urget justificationem fieri ex operibus, non ex fide duntaxat: hic enim est scopus ipsius.

CREDITIT ABRAHAM DEO, ET REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM. — Hæc verba explici *Gen.* xv, 6. Moraliter Philo, lib. *Quis rer. divin. sit heres*, ait, « difficile esse credere soli Deo, propter cognitionem quam habemus cum rebus mortalibus, quæ nobis persuadent ut credamus fidamisque gloriæ, principatui, amicis, sanitati, robori, etc. Has persuasiones eluere, et diffidere creaturæ per se infidissimæ, ac soli Deo fidere, qui solus vere fidus est, res est animi magis cœlestisque, non inescati ullis rebus nostratibus. » Idem, lib. *De Præm. et pœn.*: « Quisquis, ait, Deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibilique collocat fiduciam, ne in his quidem quibus sibi maxime placet. » Idem, lib. *De Abraham*: « Solum igitur, ait, certum firmiterque bonum est fides qua Deo creditur, vite solatium, bonæ spei supplementum, depulsivum calamitatum, felicitatum conciliativum, superstitionis abnegatio, pietatis assertio, prosperitatis hereditas, profectus in bonis omnibus fultus universorum auctore, qui potest omnia, vult tantum optima. »

ET AMICUS DEI APPELLATUS EST. — *II Paral.* xx, 7, et *Judith* viii, 22: « Memores, ait, esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus. Dei amicus effectus est; » et *Isaie* xli, 8: « Et tu, Israel, serve meus Jacob, quem elegi semen Abraham amici mei; » ac *Daniel* iii, 33: « Neque auferas a nobis misericordiam tuam propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum. »

Nota: Licet omnes justi sint et vocentur amici Dei, proprie tamen et quasi antonomastice hic dicitur et epithetum datur Abraham, ut ait Epi-

(1) Alii: Apparuit, verum esse, quod dicit Scriptura, etc.; seu: Veram fuisse meriti illam, quæ loc. cit. parenti nostro tribuitur, ex factis ejus inueniuntur est, quam scilicet filium aræ imponere non dubitaret. Hoc igitur eventum confirmatam esse præconium ejus fidelis.

phanus, *hæres*. 78, quia mira Dei cum Abraham fuit familiaritas et amicitia, ut patet in *Gen.*, a cap. Xii usque ad xv. hinc et quasi singulari suo amico secreta sua revelavit Deus, uti excedium Sodome et Pentapolis. « Numquid, ait, celare potero Abraham (Septuaginta addunt *amicum meum*) que gesturus sum? » *Gen.* xviii, 17. Vero Philo, lib. in ii, *Respicit Noe*: « Quicumque, ait, hæc sors contigerit ut amicus Dei sit, is humane felicitatis terminos transcendit. »

Ratio hujus amicitie fuit, *prima*, quod Abraham Deum mire amans et colens, eum vocantem secutus, ex patria exiit in Chanaan, ibique quasi peregrinus, sed civis cæli et domesticus Dei vixit. *Secunda*, quod Dei voluntati in omnibus se conformavit. Ita S. Augustinus, serm. 46 *De Temp.*, cap. iv. Vera enim amicitia est idem esse et idem nolle, ait Aristoteles. *Tertia*, quod dua et heroica virtutum opera ediderit, et in imitatione valida fidelis Deo et constantis permansit, ut ait Judith verbis paulo ante citatis. Nam, uti ait Seneca, lib. I *De Provid.*: « Bonum virum Deus in deliciis non habet; » sed miris modis probat, purgat et exagitat. *Quarta*, quod Deo fuerit similis: sicut enim Deus immolavit filium pro salute mundi, sic et Abraham immolavit Isaac; qui typus erat Christi, uti Abraham Dei Patris. Similitudo autem est illex amoris et amicitio, teste Aristotele. *Quinta*, quia Abraham in omnes fuit beneficus et liberalis. Id autem mire Deo placet, eique nos facit permissiles: Deus enim in omnes beneficentissimus est. Titus Imperator cum vespere recordaretur, se eo die nulli beneficium contulisse, exclamavit: « Amici, diem perdidit. » Quod rectans S. Hieronymus in cap. vi *ad Galat.*: « Et nos, ait, non putamus perire nobis horam, diem, momentum, tempus, etatem, cum otiosum verbum loquimur, pro quo reddidit sumus rationem in die iudicii? » *Sexta*, quia conversatio ejus erat in cælis cum Deo et angelis; unde mente, lingua et moribus non tam terrestris erat, quam cælestis et divinus. *Septima*, quia Dei fidem, cultum et gloriam docendo, orando, sacrificando, deoque edificando altaria per totam Chanaanem propagavit. Rursus, eadem imbuat totam suam familiam et posteritatem amplissimam, que Abrahami patriarcho disciplinam secuta in Dei religione constans et firma stetit per annos bis mille usque ad Christum. *Octava*, quia insigni fuit in rebus omnibus et eventibus animi moderatione et æquitate; qua uti præcellit Deus, ita ea præditos quasi amicos diligit. Hanc in Scipione Africano celebrat Seneca, *epist.* 87: « Animam ejus, ait, in cælum, ex quo erat, rediisse mihi persuado, non quia magnos exercitus duxit, hæc enim et Cambyses furiosus et furore feliciter usus habuit, sed ob egregiam ejus moderationem. »

Idem de causis, S. Joannes, quasi alter Abraham nomine legis, vocatur « discipulus ille quem diligebat Jesus, » *Joan.* xii, 23. Quin et Apostoli

omnes a Christo amici vocantur: « Vos autem, ait, dixi amicos; quia omnia quecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis, » *Joan.* xv, 13. Sic et ceteri Christiani non tantum amici, sed et filii Dei nuncupantur, de quibus S. Joannes quasi admirans ait, *epist.* I, cap. iii, vers. 1: « Vide qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. » Eosdem prævidens in spiritu Psaltes exultans cæcebat: « Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum, » *Psal.* cxxxviii, 17; et Sponsa *Cant.* v, 10: « dilectus meus, ait, candidus et rubicundus, electus ex millibus; » et vers. 16: « Totus desiderabilis: talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus. » Porro hominum, etiam principum, amicitia infida est, fragilis, caduca, inutilis et sepe noxia, non tantum corpori, sed et anime extremam perniciem affert: Dei vero amicitia fida est, stabilis, secura, utilis, salutemque et corpori et anime, tam presentem quam æternam conciliat. Quocirca sapienter Aulicus iste apud S. Augustinum, lib. VIII *Confess.* cap. vi, lecta Vita S. Antonii, ad socium conversus: « Dic quæso te, ait, omnibus laboribus nostris quo ambimus pervenire? quid querimus? ejus rei causa militamus? Majorne esse poterit spes nostra in palatio, quam ut amici Imperatoris simus? Et illi quid non fragile plenumque periculis? Et per quot pericula perventur ad grandis periculum? Et quædam istud erit? Amicus autem Dei si voluerit, » *see nota* *fio.* » Voluit, et factus est. Porro, inter Deum et justum non est amicitia rigida, que solum est inter æquales; Deus enim in immensum superat omnes homines, angelos et creaturas; sed qualis esse potest et solet inter principem et subditum, inter patrem et filium, inter Creatorem et creaturam, que tota summa dignatione et benevolentia Creatoris nititur, in eaque fundatur et consistit. Et hoc sensu accipie illud S. Hieronymi, in cap. vi *Micheæ*: « Amicitia pares aut accipit, aut facit; » pares scilicet in officiis amicitia.

25. RAHAB MERETRIX. — Chaldaei, Lyranus, Abulensis, Pagninus, Arias pro *meretrix* vertunt, *cauponam* vel *hospitium*. Hebræi enim *רחבה* zona et cauponam et meretricem significat: utrumque hic congruit, quia non rarè hospita dum mariti carent, tam se quam sua prostituunt. Porro Rahab meretricem fuisse ex Clemente Romano, Origene, Irenæo, Nazianzeno, Ephrem, Chrysostomo, Theodoro, Ambrosio, Augustino, Hieronymo et aliis docet noster Serarius in *Josue*, cap. ii, *Quest.* iii et seq. Unde exemplo Rahab converse ad fidem et castitatem, erge ac S. Magdalene, S. Ephrem lomo I, serm. 2 *De Penit.*, invitavit peccatores omnes ad penitentiam. Idem facti S. Chrysostomus, hom. 5 *De Penitentia*, ubi de Rahab ait: « Erat in fornice vel: in volutabro confusa margarita, aurum in luto abjectum, illos spalis confossus, religiosa animi reclusa

in pietatis loco, » quia scilicet talis erat non actu, sed in Dei præsentia et prædestinatione. Unde et Rahab hebraice idem est quod *robur*, vel *latitudo*. Origenes, hom. 3 in *Josue*, eam vocat Prophetidem. Cyrillus Hierosolymitanus, *catech.* 2, ait eam salvatam; quin et S. Paulus, *Hebr.* xi, 31, eam in catalogo Sanctorum veteris Testamenti collocat, et ab insigni fide commendat: « Fide, ait, Rahab meretrix non perit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace, » *q. d.* Cum omnes cives Jerichuntis increduli persistenter, nolentique se dedere Hebræis, quibus Deus urbem totamque Chananeam dono dederat, perierunt et ab Hebræis occisi sunt; sola Rahab credens, et Hebræis dedit se et patriam, salvata est.

Moraliter S. Ambrosius, lib. III, *epist.* 25, sub finem: « Hospitalitatem, ait, diligite, per quam S. Abraham invenit gratiam, Christum hospitio suscepit, filium Sara meruit effecta jam senectute, Lot quoque Sodomitani exidit evasit ignem: et tu potes suscipere angelos, si advenientibus hospitium tuum offeras. Quid de Rahab dicam, que hoc munere invenit salutem? »

NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATA EST? — Opera fidei Rahab fuerit illustra. *Primo*, insignis fuit ejus hospitalitas, que exteros et ignotos exploratores Jerichuntis, patriæ licet hostes, hospitio excepit, abscondit, servavit, eo quod divino instinctu intellexisset Deum velle civitatem Hebræis tradi. Quare fallitur Abulensis in *Josue* I, *Quest.* XI et XII, ubi ait Rahab sine peccato potuisse exploratores prodire, vel occidere; Deo enim ejusque voluntati cognita repugnare non poterat. *Secundo*, fuit in ea amor ingens Dei, qui vicit amorem patriæ, atque illo patriam Hebræis prodidit et perdidit: amor autem patriæ in cive vehemens est, amorique patris et matris præponitur, ait Plato in *Critone*. Ita pro patria morti se devoverunt Codrus, rex Athenarum; Curtius, Decii, Murex celebrat Valerius Maximus, lib. V, cap. vi, et Cicero, *Tuscul.* I. *Tertio*, enituit in ea fortitudo ingens, qua se suasque fortunas, et totam familiam extremo discrimini objecit pro Deo ejusque populo. Nam, ut ait S. Ambrosius, in *Psal.* xxxvii: « Animam suam non solum contemptu omnium que habebat, sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam, que exploratores Jesu Nave civibus suis querentibus denegavit, et hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minime civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina timerunt. Disce vir, disce Christiane, quomodo verum Jesum sequi debeas, quando femina contemptis omnia sua, et Jesum in figura propter similitudinem nominis est secuta. »

Quocirca R. Simeon et R. Johai apud Nazium in *Josue* II, pag. 16, asserunt tantam fuisse fidem Rahab, atque Deo acceptam, ut etiamsi ducentos habuisset consanguineos et ducentas ex-

teras familias eis affinitate conjunctas, omnes illas ob Rahab salvande fuissent.

Hinc nota *primo*, Rahab justificatam esse asserit hic S. Jacobus et S. Paulus, *Hebr.* cap. xi, vers. 31, ex communi Synagoge et Judæorum consensu, atque ex fide ejus tam generosa, qua et vitam suaque omnia pro populo Dei evidenti exposuit periculo, ac ex idololatra et Chananeæ facta est fidelis et proselyta, adeoque in verarum Dei religionem, Ecclesiam et judaismum transiit: unde et nupsit Salmon, principi tribus Juda, ex quo descendit Christus. Salmon enim ex Rahab genuit Boos, hic Obed, hic Jesse, hic David. *Math.* I, 3. Quare meruit esse genitrix et avi Davidis, Salomonis, ipsiusque Christi. Addunt Rabbini (penes quos sit fides), Rahab sua fide promeruisse ut ex ejus stirpe procrearentur Propheta et sacerdotes, Jeremias, Helcias, Sarias, Maasias, Barachias, Haanamel, Sellum, Ezechiel et Huldam.

Nota *secundo*, Rahab ante adventum exploratorum audiens prodigia, que Deus pro Hebræis fecerat in Ægypto, et in transitu maris Rubri, Dei instinctu in eum credidit, dicens: « Dominus Deus vester ipse est Deus, in cælo sursum et in terra deorsum, » *Josue* II, 11. Sed problema est, an antequam exciperet exploratores, fidem contradictione et charitate perfectam habuerit, ideoque justificata sit; an vero post eorum adventum et colloquium eam conceperit, ita ut eos excipiendo non sit primo justificata, sed jam *justa* facta sit justior et sanctorum. Utrumlibet est probabile et graves habet auctores; fuisse justificatam ante eorum adventum videtur indicare narratio historica, *Josue* II. Non fuisse justificatam, suadet quod hic, et a S. Paulo, *Hebr.* cap. xi, 31, vocetur meretrix, que, ut ait Ambrosius in *Psal.* xi, « perfidia et intemperantia se alear stipendiis; tamen ubi exploratores vidit, quos miserat Jesus Nave, fidem induit et periculo imminente justitiam servavit. » *Secundo*, quia non potuit velles mutare gentilitium in veram religionem et judaismum, nisi visis et auditis exploratoribus Judæis, ab eisque de judaismo edocta; Rahab debuit mutare gentilitium in cultum et religionem veri Dei Hebræorum, antequam justificari posset: ergo debuit prius eos audire et ab eis edoceri. Quare multa inter eam et exploratores colloquia de Deo, et Hebræorum religione eorumque portu nris intercessisse non est dubium, licet ea silentur *Josue* cap. ii. Ille si verum est, sequitur Rahab post et per adventum exploratorum fuisse plena ad Deum conversam, primoque justificatam; quam justitiam deinde auxit abscondendo et dimittendo exploratores. Quocirca S. Jacobus agit tam de prima, quam secunda ejus justificatione, puta de augmento justitie.

SCIPICIENS NUNTIOS, — duos exploratores in Jericho missos a Josue. Hebræi nominati tradunt hos duos fuisse Caleb et Phinees, filium Eleazar.

quem aliqui censent fuisse angelum, vel instar angeli, qui cum vellet videretur, cum nollet absconderetur; ac proinde cum Rahab eum vellet abscondere, respondisse: Ego sacerdos sum; sacerdotes vero quippe angelorum similes, si volunt, aspectu fles sunt; si nolunt, non ceruntur: itaque si habet abscondisse tantum Caleb, non Phinees. Sed hoc Rabbinicum olet fabulam et repugnat versioni Latinae *Jasie*, II, 4, ubi uterque a Rahab absconditus dicitur.

26. Sicut enim corpus sine spiritu (sicut est habitus itali, qui index et fomes est anime, ac vita indicium) mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. — Hinc patet errare eos, qui virtutem in verbis, non rebus ponunt, de quibus Plutarchus, lib. *De Superstitione*, et Horatius: « Virtutem, inquit, verba putas, ut lucum ligna. » Ex adverso enim Paulus, I *Cor.* IV, 20: « Non in sermone, ait, est regnum Dei, sed in virtute. » Philo, lib. *De Migrat. Abraham*: « Verba, inquit, Dei, opera sum sapientis: quod enim Deus loquitur, hoc sapiens operatur. » S. Ambrosius, in *Psalm.* III: « Virtus, ait, non verbis et in voce, aut simulatione, sed in re ac in manibus et operibus consistit. » S. Ephrem, lib. *De Vita spirituali*: « Considera, ait, utrum habeas opera fidei congruentia. Nam si dicendi tantum et audiendi studiosus es, illud in te jacietur: Fides sine operibus mortua est. »

Hinc Christus, ut necessitatem operum nobis commendaret, « in vita passiva habuit actionem, et in morte passionem activam sustinuit, dum salutem operationem in medio terre, » ait Bernardus, serm. *serm. 4. In die resurrectionis*; quia, ut idem inquit germ. *De obedientia, patientia et sapientia*, Christus dum operabatur, simul patiebatur, et dum patiebatur, simul operabatur; ut utrumque nos ambire et jungere doceret. Idem, serm. *De resurrectione*: « Fidem, ait, veram opera testantur. Sicut enim corporis hujus vitam in motu suo dignoscimus, ita et fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam movetur et sentit; vita vero fidei charitas, quia per illam operatur; unde et refrigerante charitate fides moritur, sicut corpus, anima recedente. Tu ergo si videris hominem in bonis operibus strenuum vivere, in eo fidem esse non dubites, tenens fidei illius argumenta. » Hoc est quod ait Paulus, *Ephes.* II, 10: « Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, » id est, ad opera bona peragenda et accumulanda, « quae praepravit Deus ut in illis ambulemus, » q. d. Idcirco Christus nos fecit Christianos tantaque gratia donavit, ut ea non sit iners et otiosa, sed operosa, ac in opera bona studiose conferatur.

Moraliter, Thomas Anglicus: « Nota, inquit, quod oportet nos habere fidem veram, non fictam, I *Tymoth.* I: Finis praecepti, ait, est charitas de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta. Certam, non dubiam, cap. I, vers. 6:

Postulet in fide nihil hesitans; *Math.* XIV, 31: Modice fidei quare dubitasti? Unam, non divsam, *Ephes.* IV, 5: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Vivam, non mortuam, *Heb.* II, 4: Justus autem in fide sua vivet. Magnam, non parvam, *Math.* XV, 28: O mulier, magna est fides tua. Fervidam, non tepidam, *Math.* XVI, 19: Si habueritis fidem sicut granum sinapis. Operosam, non otiosam, ut hic: Fides sine operibus otiosa est. Firmam, non infirmam, *Coloss.* II, 5: Videns vestrum ordinem, et firmamentum ejus quae Christi est fidei vestrae. Animosam, non timidam, *Ephes.* VI: In omnibus sumentes scutum fidei. Perpetuam, non transitoriam, *Tob.* II, 18: Filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est illis, qui fidem suam nunquam mutant ab eo. »

Ex dictis liquet quomodo conciliandus sit S. Jacobus, dicens nos fide et operibus justificari, cum S. Paulo, qui assertit nos ex fide, non ex operibus justificari. Nam Jacobus per opera intelligit opera fidei; Paulus vero opera legis et naturae, seclusa fide et gratia Christi, ex quibus nos non justificari manifestum est. Porro Paulus sub fide comprehendit opera fidei, ex iisque nos justificari non negat, imo assertit, etque ac Jacobus. Ut alia taceam, id ipsum plurimis exemplis confirmat toto cap. XI ad *Hebraeos*, ubi heroica fidei patrum facta enarrat, per quae ipsi Dei hominumque gratiam et gloriam meruerunt. Unde per anadiplosin concludens, vers. 33: « Gedeon, inquit, Barae, Samson, Jephthe, David, Samuel, etc., per fidem vicierunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt reprobationem, obtulerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis effugerunt aciem gladii, etc., lapidati sunt, sed sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egenes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terrae. » Ita S. Augustinus, lib. *De Fide et Oper.* cap. XIV, qui et lib. LXXXIII, *Quaest.* IX, cap. LXXVI, ait Paulum intelligere opera quae fidem praecedunt, Jacobum vero opera quae fidem sequuntur.

Addunt aliqui Paulum loqui de prima justificatione, qua quis ex injusto fit justus; Jacobum de secunda, qua quis ex justo fit justior: sed *Rom.* IV, 3, ostendi tam Paulum quam Jacobum; loqui de utraque. Verum tamen est, Jacobum magis loqui de secunda, puta de augmento justitiae: conatur enim fideles et justos excitare ad studium bonorum operum; Paulum vero magis loqui de prima, qua quis ex impio fit justus. Id liquet ex cap. III ad *Rom.*, vers. 23, ubi sic ait: « Omnes peccaverunt et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, etc., propter remissionem praecedentium delictorum; » et cap. IV, vers. 3: « Credenti, ait, in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. » Idque

probat ex *Psalm.* XXXI, vers. 1: « Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. »

Denique Paulus per opera proprie intelligit legalia. Cum enim Judei censent se justificari ex circumcisione et caeremoniis lege Mosaica praescriptis, Paulus id ipsum confutat, docetque haec omnia sine fide et gratia Christi esse inefficacia et inutilia ad justitiam et salutem. Id ipsum patet *Rom.* III, 28, ubi disertè ait: « Arbitramur justi-

ficari hominem per fidem sine operibus legis, » ac subdit: « An Judaeorum Deus tantum? » uti Judei putabant; « nonne et Gentium? imo et Gentium. » Idem liquet ex eo, quod *Rom.* II, III, IV, et *epist. ad Galat.*, cum nominat opera legis, semper affert exemplum circumcisionis, quae fuit praecipuum opus legale veteris legis. Jacobus vero per opera intelligit Evangelicam et Christianam, quae fiunt ex fide et gratia Christi, ex quibus nos justificari tam Paulus quam fides docet.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite S. Jacobus a fide transit ad fidei doctrinam, puta ad magistrerium; ac contentioni et ambitioni opponit sapientiam humilem et mansuetam. Primo, ergo tarat eos qui officium docendi ambiant, quorum occasione in lingua vitia occurrunt, atque linguam esse indomabilem, tunc omnia comburentem, adeoque universitatem iniquitatis. Denique, vers. 13, docet veram sapientiam discendi et docendi non consistere in contentione et zelo, sed in mansuetudine et pace.

1. Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. 2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est; potest etiam freno circumducere totum corpus. 3. Si autem equis freno in ora mittimus ad consentiendum nobis, et omne corpus illorum circumferimus. 4. Ecce et naves cum magna sint, et a ventis validis minentur, circumferuntur a modico gubernaculo ubi impetus dirigenti voluerit. 5. Ita et lingua modicum quidem membrum est, et magna exallat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit! 6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum corpus et inflammat rotam nativitatis nostrae, inflammata a gehenna. 7. Omnis enim natura bestiarum, et voluerum, et serpentium, et caeterorum domantur, et domita sunt a natura humana. 8. Lingua autem nullus hominum domare potest: inquietum malum: plena veneno mortifero. 9. In ipsa benedicimus Deum et Patrem: et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. 10. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, haec ita fieri. 11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amarum aquam? 12. Numquid potest, fratres mei, ficus uvae facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam. 13. Quis sapiens, et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae. 14. Quod si zelum amarum habeatis, et contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem. 15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica. 16. Ubi enim zelus et contentio: ibi inconstantia et omne opus pravum. 17. Quae autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suavis, benigna, misericordia et fructibus bonis, non judicans sine simulatione. 18. Fructus autem justitiae in pace seminatur, facientibus pacem.

4. NOLITE PLURES FIERI MAGISTRI. — Graece *ne multi doctores factis*. Magister Latinis appellatur quilibet praefectus; unde vocatur magister morum, magister equitum, magister navis, magister populi, id est dictator, magister pecoris, id est pastor. Hinc magistrare est regere, indeque nomen magistratus, ait Festus. Unde primo, aliqui per magistratos accipiunt Episcopos: Episcopus enim est doctor populi, ut ait Apostolus I *Tymoth.* III, 2, q. d. Nolite plures fieri Episcopi